

PROBLEMI IN DISKUSIJA

ZGODOVINOPISJE NA SLOVENSKEM DANES

Razpravljanje na okrogli mizi, ki je bila 2. oktobra 1986 popoldne v Tolminu, na 23. zborovanju slovenskih zgodovinarjev. Besedila so na podlagi nekajih zapisov pripravili posamezni udeleženci, večinoma so se držali zapisa, nekateri pa so svoje besedilo tudi popravili ali razširili.

Jera Vodušek:

Spoštovani kolegi in kolegice! Odkar smo se slovenski zgodovinarji zbirali na svojih zborovanjih, je bilo na njih govora o konceptualni zasnovi naše stroke in organiziranju izvedbe zastavljenega koncepta. Zadnja leta pa se je ustvaril videz, da je delo na sprejetem konceptu teklo, in v ospredje naše pozornosti so prišli drugi problemi, predvsem reforme solstva. Istočasno se vedno bolj glasno slišijo pripombe mlajše generacije slovenskih zgodovinarjev na obstoječi koncept. Vedno večkrat je slišati besede kriza, potreba po interdisciplinarnosti, projektiranje oziroma načrtovanje znanstveno-raziskovalnega dela, medinstitucionalno povezovanje in podobno. Vsem, ki o stroki razmišljamo in smo se prej ali slej prisiljeni soočiti z metodološkimi rešitvami, znanstveno etiko in kar je najtežje, z lastnim političnim stališčem, postaja vedno bolj jasno, da o stvarih veliko premalo premišljeno razpravljamo. Zato smo sklenili to razpravo zopet oživiti in to namenoma ravno v vrstah našega društva. Sekcija za sodobno zgodovino je v ta namen v pripravo na današnje okroglo mizo vključila tiste slovenske zgodovinarje, ki so zadnje čase o teh problemih pisali ali govorili. Skupaj z njimi smo sklenili, da je najbolj potrebna razprava o tem, kje danes stoji slovenska historiografija, kateri koncept zasleduje in ali je ta koncept ustrezen. Ker je v tem sklopu najbolj problematična sodobna zgodovina oziroma zgodovina zadnjih dveh stoletij, naj bi naša razprava veljala predvsem temu, ne pa samo temu obdobju. Drug moment, ki naj bi bil iztočnica za današnjo razpravo, pa je ta, da se je od preteklih sto let slovenskega znanstvenega zgodovinopisja skoraj 40 let razvijalo po 2. svetovni vojni, kar tudi ni ostalo brez vpliva na strokovne koncepte. Da bi si poenostavili delo in seveda ohranili načelo, da vendarle vsak razpravlja o tematiki, ki jo najbolj obvlada, smo razpravo nekoliko vnaprej pripravili po problematiki in po časovnih razdobjih. Predlagam, da najprej poslušamo pripravljana uvodna razmišljanja in nato nadaljujemo z razpravo.

Bogo Grafenauer:

Pred štirimi leti sem na zborovanju v Celju govoril o nekaj vprašanih teme, kot stoji danes pred našo okroglo mizo (obj. v ZČ 36, 1982). 35 generacij študentov zgodovine je poslušalo predavanja iz uvoda v študij zgodovine, kjer je bilo nekaj teh stvari. O povojnem slovenskem zgodovinopisju sem objavil pregleda za desetletji 1955-1975 in nekaj kratkih problemskih karakteristik, kot je ona v uvodu v Zgodovino Slovencev Cankarjeve založbe (1979). Spriču tega bi pomenilo nepotrebno ponavljanje, če bi skušal vnovič podajati te že obravnavane stvari in kakorkoli sistematični obliki. Še posebej zaradi tega, ker je tu cela vrsta razpravljalcev, specialistov za posamezna obdobja, ki bodo podali svoje poglede na stanje različnih strani našega zgodovinopisja. Omejil se bom v bistvu le na eno vprašanje in skušal to vprašanje ponazoriti z nekaj metodološkimi vprašanji, ki se kažejo vedno znova pri razmišljanju o zgodovinarjevem delu, pa jih naša specializirana doba le prerada potiska v čim temnejše ozadje.

Vprašanje je problem sodobne zgodovine v slovenskem zgodovinopisju, ki je za zadnjih štirideset let za matico našega naroda preprosto nimamo v znanstveni obliki; obstojele različni publicistični pregledi, različne parcialne sociološke ali politološke analize in seveda tudi politično angažirana poročila za različne kongrese, vselej odmerjena po potrebah in pogledih trenutne politike; kritičen zgodovinski pogled pa vse to seveda ni. Drugače je le glede zamejskih Slovencev, glede katerih to delo bolj napreduje, tudi na širši fronti, čeprav se tudi tu ustavlja pero pri vprašanih, ki se dotikajo razvoja v matici in njenega razmerja do zamejskih Slovencev v različnih

kritičnih trenutkih. Dr. Dušan Nečak je nekajkrat v svojih publicističnih zapisih (npr. v Teleksu) ali pri intervjujih in okroglih mizah poudaril dejstvo, da ni sistematičnega dela na tem obdobju zgodovine, in razlagal to s tem, da se tega pač na fakulteti ne nauče, ker tega ni nihče predaval in sistematično gojil. Sistematičnih predavanj o tej dobi do začetka dela dr. Nečaka seveda res ni bilo. Vendar gre do predaleč trditve, da je bila ta problematika v našem zgodovinoisju odsotna. O teh vprašanjih je slišal vsak študent nekaj: že pri uvodu v zgodovino (o posebnostih tega časa in o povezanosti preteklosti s sodobnostjo, Struktura in tehnika, str. 12—18; v uvodu o »temeljnih pojmih o zgodovini« v Svetovni zgodovini Cankarjeve založbe, 1976, so v sicer krajšem besedilu prav ta vprašanja precej obsežneje obravnavana in poglobljena, str. XXI—XXXI). Sicer pa sem od leta 1966 naprej, ko sem pred delovnim kolektivom Inštituta za zgodovino delavskega gibanja govoril posebej o »metodologiji najnovejše zgodovine« (Prispevki 1968—1969, 207—216 in 217—219), že nekajkrat opozarjal na nezdravo stanje, da zgodovine po 1945 nimamo napisane, in na dejstvo, da gre tu očitno za neko nezdravo zakonitost, ker isto velja tudi za vzhodnoevropske države socialističnega tabora, vključno s Sovjetsko zvezo. Poudarjal sem, da od 1898 naprej, ko je Apih podal pregled zgodovine Slovencev od 1848 do 1896, slovensko zgodovinoisje nikdar ni tako zaostajalo pri obravnavanju naše narodne zgodovine kakor zaostajamo danes. To se zdi zelo nesmiselno, če pomislimo, da teorija naše politike govori o znanstvenem predvidevanju bodočnosti in znanstvenih podlagah političnega ravnanja, pri tem pa znanstveno ne obravnavamo in kritično ne analiziramo že preko štirideset let preteklosti, vse od zmage socialistične revolucije naprej, iz katere bi morala znanstveno vodená politika izhajati. Toda ali gre pri tem res samo za neustrezno šolo?

Ako se spomnim na začetek svojega pisanja na znanstvenem in publicističnem področju, ko sem bil tretje leto študent zgodovine, moram naravnost reči, da je bila naša »šola« neprimerno bolj obrnjena v sivo preteklost, kot je bila ves čas po drugi svetovni vojni. Prav leta 1937/1938 so se šele začela predavanja tedanjega docenta Zwitterja (o francoski revoluciji in pri slovenski zgodovini o »problemih slovenske zgodovine v XVIII. stoletju«). Razen tega smo iz novega veka slišali le enkrat enourni tedenski kolegij prof. Kosa — »Zgodovina Slovencev od začetka narodnega preporoda do 1848« ter »Zgodovina Slovencev od leta 1848 do osvobojenja« v prvem letu mojega študija (1935/1936). Vse drugo je bilo srednji vek in antika. Razen seveda, kadar smo zašli k predavanjem prof. Ivana Prijatelja, a tudi ta niso šla preko meje 19. stoletja. Toda če gledam svojo pisarijo tistega časa, so z ene strani res stvari, s katerimi se začenja delo na stari zgodovini (zanjo sem imel šolo zdoma in na fakulteti pri prof. Kosu), pa tudi stvari o našem tedanjem svetu, o odprtih vprašanjih našega življenja, pisane res publicistično, a vendarle z zgodovinsko metodo in opaznanji, zaradi katerih še danes marsikdo z zanimanjem prebira Dejanje in išče v njem tudi odgovore za vprašanja našega današnjega vsakdana.

Torej le ne gre predvsem za snov predavanj, marveč za šolo v metodi dela in seveda za lastno zanimanje in branje. Kar sem tedaj vedel o sodobnem svetu, sem zvedel le z lastnim delom — na fakulteti sem se ob seminarjih in seveda z lastnim delom naučil predvsem, kako mora zgodovinar delati, da prodre od virov do zgodovinskih dejstev in njihove interpretacije. Priznam, da je današnji študent (in ne le študent) v težjem položaju. Tedaj o sodobnem svetu nismo imeli le enovite podobe, marveč različne in polemične med seboj, te podobe niso bile tako politično v isto usmerjene in časniki so objavljali več stvarnih informacij in manj politično angažiranih govorov, ki jih moramo po kategoriji virov šteti le v publicistiko — pa celo to ne najboljše vrste. Informacija današnjega študenta o svetu, v katerem živi, je torej gotovo bistveno slabša od nekdanje naše, posebej ker smo takrat imeli vendar tudi poskuse stvarnih, nepopolnih in pristranskih, a vendar faktooločo zanesljivih obsežnih pregledov za bližnja desetletja; treba je primerjati samo statistične publikacije tistih časov in našega časa, da se takoj vidi večja konkretnost, večja popolnost (in včasih — npr. pri publikacijah TOI zbornice tudi večja in konkretnost kritičnost in nazornost razlik, npr. pri davčnem sistemu med različnimi deli Jugoslavije), kakor v sodobnih Statističnih letopisih z »odstotnim opisovanjem« gospodarskih sprememb, pri čemer je odprto, kaj pomeni izhodišče 100 % in kako se more meriti rast družbenega produkta z dinarjem, ki ga inflacija vsak čas razvrednotuje ali celo prepolavlja. Tu smo seveda pri problemu virov, pa tudi pri zgodovinarju kot subjektu. Opis razpoložljivih virov, njihova uporaba in analiza je v pomembni meri odvisna od zgodovinarjevega značaja in sposobnosti za to delo. Le pozitivizem je sodil, da je treba zgodovinska spoznanja samo dvigniti iz virov v zgodovinarjevo zavest in nič drugega. Današnja zgodovinska metodologija sodi drugače: vsako zgodovinarjevo spoznanje nastaja v zgodovinarju kot osebi, ki je določena s celo vrsto komponent svojega razvoja, miselnih in analitičnih sposobnosti, političnih in ideoloških prepričanj ali uver. In prav pri tem je v našem času navzoča bistvena hiba šolanja za zgodovinarstvo

znanstveno delo: seminarsko delo je zoženo le na bodočo specializacijo, izhodišče dela je preozko, v obdobja, ki ne spadajo v izbrano delovno področje, je obrnjeno samo učenje dejstev, ne pa metodično šolanje dela. Že večkrat sem povedal svoje globoko prepričanje: iz celote slovenske zgodovine se vidi drugače vsak njen posamezen del. V prevelikem obrezovanju izhodišča in zlasti omejevanju metodičnega šolanja na fakulteti je po mojem prepričanju, ki sem ga izrazil že pred štirimi leti, temeljna napaka oblikovanja zgodovinarjevega subjekta, ki se izraža zlasti pri obravnavanju najnovejše zgodovine. Brez globinskega zgodovinarjevega zasidranja v preteklosti se namreč obrača ali v faktografijo — do skrajnosti popolno in podrobno, a premalo preiščljeno za močnejše odbiranje in razločevanje pomembnejšega in manj pomembnega, za samostojno posploševanje pri iskanju dokazljivih in razvidnih družbenih zakonitosti brez vnaprejšnjega zanašanja na ideološke ali po trenutni politiki narekovane interpretacije o zakonitosti vsega, kar se dogaja.

Iz tega izhodišča se seveda nadaljuje vprašanje s problemom t. i. »distance«, ki sem ga že analiziral dovolj podrobno, da tega ni treba ponavljati — omejim se le na pglavitna gesla — obravnavanje nedokončanih procesov, delna odvisnost presoje sodobnosti od nezgodovinarskega predvidevanja bodočnosti, nepopolnost ključnih virov, ideologiziranost večine razpoložljivih virov, kar vse še zaostre vprašanje miselne dozorelosti in kritičnosti zgodovinarja, pa tudi njegovega poguma, da se zanese le na tako dosežena spoznanja bodisi pri opisu rezultatov kritičnih strani raziskovanja, bodisi pri sistemiziranju svojih dognanj. Res pa je pri Slovencih v tem pogledu pglavitna zavora najbrž avtocenzura, kajti, doslej še ne vem za zgodovinarja, ki bi naletel na zid pri tem raziskovanju, seveda z izjemo zidu pred nekaterimi zbirkami arhivskega gradiva, ki so bile raziskovalcem nedostopne (po mojih obvestilih tudi Metodu Mikužu).

Le na hitro naj opozorim v zvezi s tem tudi na razliko med resnično zgodovinsko družbeno zakonitostjo in med tistim pojmovanjem družbenih zakonov, ki ga nedomišljeno in na hitro pogosto srečujemo v ideologiziranem obravnavanju družbenih vprašanj našega življenja. Tudi o teh razlikah sem že govoril v uvodu v Svetovno zgodovino CZ (str. XXIII sl.). Obsežno govori o teh vprašanjih Helmut Fleischer v svoji knjigi *Marxismus und Geschichte*. Družboslovno delo, ki verjame v večnost družbenih zakonov, in ne upošteva, da zgodovinar nikdar ne obravnava neosamljenih eksperimentalnih procesov kot naravoslovci, samo sebi izpodrezuje znanstveni značaj. Pri ugotavljanju zgodovinske zakonitosti ni zgodovinarju nič darovanega: vse je odvisno od lastnega konkretnega razumevanja in posploševanja konkretnih družbenih zgodovinskih procesov v vsej njihovi pogojenosti. Pri obravnavanju sodobne zgodovine, kjer je presoja zgodovinske sedanjosti še posebej odvisna tudi od šele predvidenih in neuresničenih teženj sodobnih struktur v bodočnosti, je ta naloga miselne samostojnosti pri vseh presojah še posebej pomembna in odgovorna. Ali ni prav tu notranji vzrok za zaostajanje obravnavanja kompleksne sodobne zgodovine v socialističnem svetu, kjer se narekujejo t. i. družbeno zakonite interpretacije poti v bodočnost s strani političnih vrhov? Zgodovina ima seveda pravico in dolžnost, da te interpretacije kritično preskuša in po potrebi polemizira z njimi. Naj spomnim na Marxa, ki je zapisal, da je razumevanje zgodovine »vselej enostransko«, dokler nova družba ni sposobna »do neke mere kritike za samo sebe... Tako je meščanska ekonomija razumela fevdalno, antično, vzhodno šele, kakor hitro je začela z lastno kritiko meščanske družbe.« Sprašujem se, ali je naša družba že dozorela do sposobnosti resnične kritike same sebe.

Janko Pleterški:

Pred kratkim sem odgovarjal na vprašanja o stanju v našem zgodovinopisju, ali tu obstaja kriza. Rekel sem, da se mi zdi, da je treba, če že govorimo o krizi, ločevati dve vrsti težav. Eno je stanje v stroki, drugo pa so težave, ki nastajajo iz krize v osebni ustvarjalnosti. Marsikdaj se odgovornost za osebne težave vali na neke splošne razmere. Temu bi tukaj dodal, da je možno tudi valjenje odgovornosti na politiko. To je dandanes zelo moderno. Seveda, tudi politika je za marsikaj odgovorna. Toda to nas vendarle ne odvzema odgovornosti za lastno pomanjkljivo ali celo slabo delo. Če že govorimo o krizi v stroki, se moramo držati njenih problemov, vprašanja, koliko jo gojimo, kultiviramo. Govori se o slabostih koncepta. Mislim, da ne gre za to, da koncepta ne bi imeli. Imamo ga. Imamo projekt zgodovine Slovencev, celo za najnovejši čas. Dober je toliko, kolikor smo ga z združenimi močmi spravili skupaj. Gotovo bi lahko bil boljši, kot vsaka stvar. Problem pa je drugje. Problem je v tem, koliko dogovorjeni koncept, organizirano ali kako drugače, uresničujemo. Tu so težave.

Če govorimo o trditvi, da nam manjka dober koncept, bi omenil, da obstaja tudi mnenje, da kak zavezujoč koncept za dobro delo sploh potreben ni. Na zborovanju

v Velenju 1970. leta sem v zasebnem pogovoru prav naivno vprašal pokojnega profesorja Milka Kosa, ali imajo na akademiji kak načrt za slovensko zgodovino. Kar malo hud je bil. Ne bomo vendar delali načrtov, ki bi ovirali ljudi v njihovi ustvarjalnosti, mi je dejal. Torej, tudi tako je mogoče gledati na vprašanje, ali imamo dober koncept, dober načrt. Načrt je lahko sam po sebi tudi omejevanje osebnosti in njene pobude.

Pa vendar. Morda bi bilo dobro, ko bi pri našem razmisleku, kako in kaj delati, tudi zgodovinarji upoštevali potrebo, da se uresniči misel o enotnem slovenskem kulturnem prostoru. Ta zamisel ima za zgodovinarje vsaj dve razsežnosti, ki sta hkrati tudi strokovna potreba. Ena je jugoslovanska razsežnost, druga mednarodna. Še daleč nisimo sistematično pregledali vseh zgodovinskih virov, ki se nanašajo na Slovenijo. Niti v arhivih v jugoslovanskih središčih in še manj smo izčrpali takšne virov v arhivih drugih držav, ki so tako ali drugače imele v zgodovini opravka z našim prostorom. To je temeljno delo, ki ga je mogoče opraviti samo organizirano in sistematično. Druga stvar je deloma organizacijsko, deloma pa konceptualno vprašanje: Morda bi na novo, ne z namenom, takoj vse podreti in vse drugače narediti, ampak vendarle na novo premisliti razdelitev dela med obstoječimi našimi znanstvenimi ustanovami; zlasti seveda med inštituti, pri čemer imam v mislih Znanstveni inštitut na Filozofski fakulteti, Inštitut za narodnostna vprašanja, Inštitut Milka Kosa na Akademiji, v prvi vrsti pa Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Ali in kako je razdelitev dela med njimi z današnjega vidika smotrna, ali bi bilo treba kaj spreminjati, oziroma kako njihovo delo bolj združevati v skupni učinek. Te dni sem brač v časopisu, da je Inštitut za nacionalno zgodovino v Skopju dokončal serijo zgodovine makedonskega naroda. Še pravi, tu je rezultat nekega sistematičnega dela. Zdaj ne govorim ne o vsebini, ne kako so to naredili, ampak naredili so. Takega čisto evidentnega rezultata zaenkrat še nimamo. V zvezi s tem se mi zdi potrebno, da bi enkrat razpravljali tudi o metodološki koncepciji dela samega delovnega procesa v naših inštitutih. Zdaj imam samo nekatere pred očmi, ne poznam situacije vseh. Recimo ne poznam situacije v Inštitutu Milka Kosa. Danes je doba informatike in vsega modernega načina zbiranja in prirejanja podatkov. Mi pa smo malo zanemarili celo tisto v delu inštitutov, kar je že obstajalo pred 50-timi ali pa še več leti, ko so delali samo s svinčnikom in papirjem v rokah. Inštituti so predvsem organizacija, ki pripravljajo in skrbi za vse tisto, kar je potrebno za znanstveno delo. To ni samo neka manufaktura, kooperacija posameznih delavcev, ki delajo vsak na svoji tematici, pri tem pa ostaja nekako v ozadju ravno tista informativna baza, ki je potrebna za vsakršno sistematično delo. Tudi to samo omenjam kot predlog za razmišljanje.

Naš razgovor je tematsko usmerjen predvsem na čas po letu 1945. Tudi jaz sem hotel reči, da je zares prioriteta. Ze smo slišali, kaj tukaj pomeni resno oviro. Nimamo kadrov, ki bi delali na teh problemih, skušamo čim prej postaviti take kadre na noge. Večkrat sem že mislil in ob raznih prilikah tudi povedal, pa tvegam, da še enkrat tukaj povem, čeprav se mi zdi, da me boste najbrž smatrali za naivnega. Vseeno bi rekel takole. Metodologija dela na zgodovini po letu 1945 je seveda specifična, ampak vendar v bistvu ni drugačna kot metodologija dela na zgodovini, vsaj druge polovice 19. stoletja, pa začetka 20. stoletja, tja do 1941. leta. Še pravi, kdor je usposobljen za delo na teh problemih, ima vse pogoje za to, da lahko dela tudi na zgodovini po letu 1945. Dobro bi bilo sprejeti nek dogovor, da si vsak, ki je poklicno ali kakorkoli že tematsko usmerjen na zgodovino 19., 20. stoletja, vzame še kako temo iz časa po 1945, in da s svojo delovno izkušnjo na tej temi dela. To obratno velja tudi za tiste, ki so usmerjeni poklicno za čas po 1945. Naj si tudi oni kako reč vzamejo še iz starejše zgodovine in jo delajo. Mislim, da ni treba posebej razlagati, zakaj, bi to bilo dobro za vsakogar osebno, ampak dobro bi pa prav gotovo bilo za to zgodovino po 1945. letu, ki je nimamo. Dobili bi tudi mentorje mladim. Še nekaj. Tudi to je bilo že večkrat rečeno. Recimo, pokojni France Klopčič nas je čisto upravičeno opozarjal, da smo preveč zazrti v svojo lastno tematiko, da ne vidimo mednarodnih primerjav in razsežnosti. Mislim, da bi bilo dobro, vsako našo, temo zavestno postavljati v širši primerjalni kontekst. Jugoslovanski, svetovni, evropski, kakršenkoli že, tisti pač, ki se organsko na temo nanaša. Lep primer se mi zdi delo dr. Janka Prunka, ki je govoril o krščanskih socialistih na Slovenskem, pa je prešuštil celoten pojav tega gibanja in tendenc v Evropi. S tem bi kvaliteta našega dela pridobila in nikakor, ne bi imeli občutka, da smo tam nekje za vogalom. Dobili bi občutek, da plavamo v toku, kjer tudi drugi plavajo.

Na koncu bi rekel še to, da so še druge teme, ki bi jih morali v našem raziskovanju novejše zgodovine imeti nekje v ospredju, in ob katerih lahko premagujemo tudi ta svoj strah pred širšim svetom, obenem pa izhajamo iz naše domače izkušnje. Recimo stalinizem. To je fenomen, o katerem se govori po celem svetu in o katerem je ne vem koliko teorij. Ampak stalinizem z vidika slovenske izkušnje! To je tista naša tema, ki bi bila zanimiva ne samo za nas, ampak tudi za druge v Jugoslaviji

in v svetu! Podobno, recimo, tema, ki je danes toliko politično zategnjena: Kominternina in jugoslovjansko komunistično gibanje. Ena takih tem, ki prav danes potrebuje še posebne spodbude, je študij fašizma na Slovenskem in v Jugoslaviji. Kajti dostikrat se še zdaj obnašamo, kot da fašizma sploh ni bilo, ko govorimo o revoluciji in problemih časa po 1945. letu. Fašizem obravnavamo v naši zgodovini v glavnem kot nevarnost, ki prihaja od zunaj. Imamo knjigo o fašizmu, ki so jo naredili v seminarju na Filozofski fakulteti, ki je zelo dobra, ampak ki absolutno ne upošteva naših domačih razmer in govori o fašizmu samo iz neke splošne evropske izkušnje. Mi pa, če hočemo vedeti, kako se je naša zgodovina razvijala v času NOB, moramo vedeti, kakšne so bile korenine našega domačega fašizma, ker drugače si ne bomo mogli o teh stvareh dobiti realne predstave. V Beogradu pripravljajo že ob koncu tega leta diskusijo o fašizmu v Jugoslaviji. Ne vem, kaj bo za slovensko stran tam povedano, ker se teh stvari nobeden ne loteva. Da pa imamo fašizem tudi na Slovenskem, o tem najbrž ni dvoma. Podobno tudi nimamo podobe o našem liberalizmu za čas med vojnama. Politično je bil klerikalizem za nas bolj problematičen, pa se je več o njem pisalo. Končno bi rekel samo še nekaj. Že skoraj nekakšen apel: Tudi našo gospodarsko zgodovino moramo vendarle nekako konstituirati. To govorim ob nekem konkretnem primeru. Ob pisanju zgodovine ZKJ, pri čemer je sodelovalo lepó številó znanstvenih delavcev iz Jugoslavije, se je pokazalo, da v tem krogu ni bilo mogoče priti do nekih zaključkov o tem, kakšni so bili ekonomski odnosi v kraljevski Jugoslaviji. Ali je bilo ekonomskega izkoriščanja na nacionalni podlagi, ali ga ni bilo. Ni bilo mogoče priti do sklepov zaradi tega, ker nismo imeli nobenega pravega znanstveno obdelanega fundamenta za tako diskusijo. Statistiki je precej, samo moramo mi to z današnjega vidika obdelati še enkrat. Ta problem se čedalje bolj vsiljuje, ko gre za novo zgodovinsko oceno kraljevske Jugoslavije.

Vasilij Melik:

Prvi del, tisti, za katerega mi je bilo rečeno, naj ga pripravim, je nekoliko vstran od tega, kar sta govorila oba moja predgovornika, ker naj bi razpravljal o kulturni zgodovini. V kulturni zgodovini, kot se mi zdi, da jo v glavnem razumemo, gre pravzaprav za dve vrsti raziskav. Ena je tradicionalna kulturna zgodovina, ki jo predvsem proučujejo literarna zgodovina za svoje področje, umetnostna zgodovina, muzikologija, zgodovina posameznih znanosti in še razne druge. Kaže nam dosežke na najrazličnejših področjih kulture, gledano predvsem s stališča kvalitete, ustvarjalnosti, novosti, doprinosu k svetovni ali evropski kulturi. Druga pa je zgodovina vsakdanjega življenja, načina življenja, materialnih pogojev, vsebine dela, prostega časa, hrané, pijače, higienskih, zdravstvenih razmer, navad, moralnih pogledov, vrednotenja in drugih stvari, seveda z upoštevanjem socialnih razlik razredov; skupin; slojev itd., gledano ne s stališča kvalitete ampak kvantitete, dojemanja in sprejemanja. Eno je, kaj so ustvarjali Prešeren pa njegov krog, drugo pa je, kaj so brali ljudje tedanjega časa, kakšna je bila pismenost itd. To je dvoje popolnoma različnih področij in z drugima imamo seveda mnogo manj del kot s prvega, čeprav dostikrat, ko pravimo nič, močno pretiravamo. Ne samo, da imamo marsikaj, ampak imamo tudi tradicijo upoštevjanja vsakdanjega življenja. Anton Kremlj, ki je napisal prvo slovensko zgodovinsko knjigo, je upošteval mnogokaj tega, kar sem sedaj omenil. On seveda ni imel moči, da bi uspešno proučeval, ampak pogledi, ki jih je imel, so nedvomno zelo zanimivi in, lahko tudi rečemo, sodobni z ozirom na naš čas. Malove strani prikazovanja kulture, navad in načina življenja, ki jih je njegova zgodovina dala zlasti za prvo polovico 19. stoletja; so zelo bogato gradivo, ki ga mnogokrat premalo cenimo. Treba je upoštevati tudi to, da pri poudarjanju potrebe po proučevanju vsakdanjega življenja in mnogih podobnih stvari dostikrat tudi pretiravamo. Pretiravamo tudi na ta način, da za stvari, ki so znane že dolgo časa, najdemo nova imena in se zdi, kot da začenjam proučevanja, ki jih še nikdar ni bilo. Ko sem pred dnevi bral o nacionalnih stereotipih, sem s presenečenjem ugotovil, da sem pred petimi ali sedmimi leti že predaval in pisal o nacionalnih stereotipih, ne da bi se tega sploh zavedal. Marsikaj, kar sedaj poudarjamo, je tudi modno in verjetno ne bo imelo kakšne trajne vrednosti; zlasti še, ker bo v zvezi z našimi posebnimi sistemi financiranja znanstvenega dela ob marsičem mnogo hrupa, pa malo koristnih rezultatov. Ne glede na te kritične pripombe je gotovo, da so se naše zanimanja v zadnjih desetletjih silno raztegnile, tako da sedaj človeka zanima res skoraj popolnoma vse iz preteklosti, česar včasih nedvomno ni bilo. Tudi že pri nas imamo v zadnjem času vrsto razprav, imamo tudi nekaj knjig. Omenil bi posebej zanimivo in tehtno knjigo Alenke Puharjeve o otrocih v 19. stoletju. Ne glede na to, ali se z njenimi postavkami in pogledi strinjamo, je to resno in upoštevanja vredno delo. Kaj glede bodočnosti? Najbrž imam svoje poglede, ki se ne ujemajo z večino. Zdi se mi bistveno, da vsako delo, katera koli od teh novih smeri raziskovanja preteklosti ga veseli. Naj se loti dela, loti po

vzglelih od drugod, pa po svojih lastnih idejah. Marsikje bo imel seveda mnogo težav, recimo zaradi virov (o teh bom še posebej govoril), ampak nekaj se mora pač sam potruditi, mora biti sam iznajdljiv, ker iznajdljivost je bila zmeraj lastnost dobrih znanstvenikov, uspeh pa plačilo za trud. Z objavo, bodisi v Zgodovinskem časopisu, Kroniki, Časopisu za zgodovino in narodopisje ali pa drugod, nedvomno ne bo nobenih težav. Zdi se mi tudi, da ni treba vsega najprej teoretično in metodološko razmišljati in analizirati, da je mnogokrat bolj pametno najprej praktično začeti delati in raziskovati.

Omenil sem težave z viri. Stara Avstrija je izdajala specialne krajevne repertorije za vsako ljudsko štetje od leta 1869 do 1910. Približno pet let po štetju je repertorij izšel, v vsakem imate za vsako naselje, za vsak kraj podatke o številu prebivalcev, hiš, veroizpovedi, občevalnem jeziku in še druge. Repertoriji iz leta 1910, torej izpred tri četrt stoletja, so zadnji, ki jih imamo na razpolago v tisku. Porazno za obdobje po letu 1945 je, da smo brez njih. Kdor želi vedeti, kakšna je nacionalna sestava kakega našega kraja po zadnjem štetju, naj se kar pripravi na težave. Če govorimo o najnovejši zgodovini — metodologija je seveda ista, stanje virov je pa strahotno različno. Kaj pove raziskovalcu 19. stoletja časopisje, ko si lahko vsak problem ogleda s treh, štirih strani, po časopisih treh, štirih različnih smeri! Kaj pa je s časopisjem in njegovo vrednostjo po letu 1945? Zato moram reči, da se meni predlog prof. Pleterskega, da bi moral vsak raziskovalec starejših obdobij delati tlako tudi iz povojnega obdobja, zdi nekoliko humorističen. Na koncu bi rad opozoril še na nekaj. Včerajšnje navodilo ali rahlo karanje zastopnika Republiške konference SZDL me je spravilo na misel, da je morda vseeno dobro, da to povem. Opozoril bi rad na nevarno gledanje, ki meni (nekoliko pretirano rečeno), da se zgodovina začne šele leta 1941, ali, da je treba iz vse preteklosti izdvojiti obdobje po letu 1941, mu pridružiti še izbrana napredna poglavja starejših časov, kot revolucije, delavsko gibanje in še kaj drugega, in to posebej gojiti in podpirati. Ta misel se mi zdi skrajno negativna. Prihaja pa neprestano znova in znova do izraza, tako tudi v raznih konceptih novega muzeja Ljudske revolucije v Ljubljani, v raznih drugih stališčih, šolskih načrtih itd. Mislim, da je zgodovina ena in nedeljiva, da živimo iz tradicije vse naše preteklosti, svetlih in temnih trenutkov in dogajanj od najstarejših časov do današnjega dne. To enotnost moramo ohraniti.

Janko Prunk:

Razmišljati o stroki v stroki, o njenih problemih od njenega mesta v družbi v sklopu humanističnih in družbenih ved do njenega mesta pri ustvarjanju kulturne slike o narodu in o svetu, do internih strokovnih problemov, kot so delovna programska naravnost, metodološka usmerjenost in organiziranost, je nujno za vsak strokovni razvoj. Moje najbolj splošno mnenje je, da se v slovenski zgodovinski znanosti temu razmišljanju in razpravi zelo izogibamo, bolj kot je potrebno, in danes bolj kot kdajkoli poprej, bolj kot starejša generacija. Dobro vemo kot zgodovinarji, da razvoj teče zelo hitro in da enkrat postavljeni programi in cilji zastarevajo, pa če so postavljeni še tako široko in inteligentni v svojem času. Zivljenje postavlja pred nas nova vprašanja tudi glede slike preteklosti. Opirajo se novi viri, odkrivajo se novi metodološki prijemi, rojeni iz višje civilizacijske in tehnološke stopnje razvoja, ki zahtevajo ob ohranitvi osnovnega zgodovinskega metodološkega prijema nove, dodatne, času in vprašanjem primerne nove metodološke prijeme. Če ne sledimo vsem tem zahtevam, stroka zaostaja v metodološkem pogledu kot po kvaliteti in primernosti odgovorov. S postavljanjem novih vprašanj na nov način in novim odgovarjanjem na nov način ostajamo zvesti eni temeljnih lastnosti naše vede, kakor jo je definiral njen utemeljitelj Leopold Ranke, ki je dejal, da si vsaka generacija piše zgodovino na novo. Pregledal sem slovenska razmišljanja in koncepte o razvoju zgodovinske stroke, njene programe in cilje. Slovensko zgodovinopisje je o tem precej temeljito spregovorilo po osvoboditvi v letu 1947. Grafenauer je ovrednotil dotedanji strokovni razvoj in opozoril na probleme, ki niso zadovoljivo rešeni. Zwitter je opozoril na problem relacije slovenska zgodovina — zgodovina ostalih jugoslovanskih narodov. Približno v istem času je Milko Kos postavil raziskovalni program zgodovinskega inštituta pri SAZU, ki je bil usmerjen predvsem v socialno in gospodarsko zgodovino starejših obdobij, zlasti v izdajanja virov za ta obdobja do sredine 19. stoletja. Te usmeritve se v glavnem Zgodovinski inštitut pri SAZU drži še danes. Skoraj istočasno s Kosom pa je tedanji slovenski marksistični ideolog Boris Ziherl, ki se je spuščal tudi v področja zgodovinske vede, v svojem predavanju orisal naloge, ki so pred slovenskim zgodovinopisjem, ki se bo posvečalo 19. in 20. stoletju. Postavil je naslednje naloge: Intenzivnejše delo na takrat sorazmerno bolj zanemarjenem obdobju od sredine 19. stoletja naprej. Obravnavanje prelomnih in revolucionarnih obdobij preteklosti slovenskega naroda, posebej kmečkih uporov, rast slovenskega

kapitalizma in notranje diferenciacije na vasi v 18. in 19. stoletju pod vplivom kapitalizma. Razvoj glavnih slojev slovenskega naroda v zadnjih dveh stoletjih, zgodovino političnih strank in analizo njihovega družbenega razrednega bistva, ter posebno obravnavanje zgodovine Slovencev med obema vojnama. Posebnega dela na zgodovini NOB v času njegovega predavanja pa ni bilo treba vzpodbujati, ker je bilo v zavesti. Slovensko zgodovinopisje je, kakor ugotavlja Bogo Grafenauer v svojem zadnjem posrečenem krokiu o slovenskem zgodovinopisju v zgodovini; Slovencev Cankarjeve založbe 1979. leta, v glavnem soglašalo z nalogami, ki jih je postavil Zihlerl. Na koncu svojega krokiija Grafenauer tudi ugotavlja, da mnoge stvari res še niso dosežene in še zdaleč ne zadovoljivo rešene. Namenoma sem vzel to Grafenauerjevo ugotovitev, ker je najnovejša in ker se z njo najbolj strinjam. Zato vam ne bom omenjal raznih ugotovitev o stanju v naši historiografiji za novejša obdobja, ki so bile izrečene ob nekoliko prilikah v zadnjih 20 letih. Moj namen danes je, spregovoriti nekaj o obravnavi meščanskega faktorja oziroma slovenske meščanske dobe v slovenskem zgodovinopisju. Pri tem imam v mislih kar vso dobo od narodnega preporoda do leta 1941. Naj povem kar na začetku, da se mi zdi ta kompleksna problematika še dokaj pomanjkljivo obdelana, zlasti njeno zadnje obdobje, obdobje stare Jugoslavije, ki ga tudi sam obdelujem. Na neobdelanost tega najnovejšega obdobja, se pravi obdobja stare Jugoslavije, upravičeno letijo kritike, toda tudi o starejši meščanski dobi, če tako imenujemo obdobje od druge polovice 18. stoletja dalje, nam manjkajo nekatere ključne teme. Ne bom govoril o tem, kaj je že narejenega in kako, ampak želim opozoriti le na pomanjkanje nekaterih ključnih tem, ki jih nimamo obdelano sintetično monografsko, ki jih moramo čim prej obdelati za celovito kompleksno moderno podobo slovenske moderne zgodovine. Moj namen ni nikogar kritizirati, ampak se le soočiti s stanjem, poskušati ugotoviti vzroke zanj in pozvati na dogovor za spremembo takega stanja. Prva ključna tema, ki je nimamo obdelane vsestransko sintetično na nivoju sodobne zgodovinske znanosti, je zgodovina slovenskega narodnega preporoda v drugi polovici 18. stoletja. Še vedno je o tem največ napisanega v četrti knjigi Zgodovine slovenskega naroda Boga Grafenauerja in v drugem delu Zgodovine narodov Jugoslavije, oboje izpred treh desetletij. Izgleda, da sta prof. Ferdo Gestrin in Vasilij Melik pred dvema desetletjema uvidela ta problem in sta svojo pregledano, dopolnjeno, razširjeno drugo izdajo Zgodovine Slovencev v 19. stoletju začela že z letom 1792, kar pa seveda še vedno ne zajema tistega sklopa civilizacijskih sprememb in zgodovinskih struktur, nastalih v terezijanski in jožefinski dobi, ki so življenje in zgodovino slovenskega naroda potisnile na novo višjo civilizacijsko stopnjo, oziroma metaforično rečeno, omogočile rojstvo slovenskega naroda v modernem smislu. Analize gospodarskega in socialnega razvoja v zadnjem času na Slovenskem ter razmislek historične antropologije kažejo, da bomo morali revidirati ali vsaj precej modificirati preveč pozitivno oceno o mestu Ilirskih provinc v slovenskem narodnem razvoju. Za zgodovinsko prelomno leto 1848 ob nekaj izvrstnih parcialnih študijah še vedno nimamo moderne nujno potrebne sinteze. Nimamo celovite sinteze taborskega gibanja in socialne in antropološke analize mladoslovencev, oziroma prvih generacij slovenske liberalne buržoazije, nimamo monografsko obdelane slovenske politične diferenciacije, nadalje Krekove krščansko socialne akcije in hrepeneče pričakujemo objavo knjige našega kolega W. Lukana. Nimamo zadostno pojasnjene zelo pomembne politične in duhovne preorientacije slovenskega političnega življenja v smeri povezovanja s Hrvati, oziroma v jugoslovansko smer, od Badenijske krize dalje. Nimamo moderne analize družbene stratifikacije slovenskega naroda v poldrugem stoletju pred 2. svetovno vojno in še in še. Še bolj pomanjkljiva je zgodovinska podoba stare Jugoslavije. Nimamo celovite podobe političnega razvoja, da o gospodarskem, socialnem in kulturnem ne govorimo, ki pa nekeje ni obdelan niti v konturah. Podobo položaja kmečkega ljudstva deloma rešuje, toda ne tako kompetentno kot za prejšnja obdobja, Socialna zgodovina agrarnih panog, izdana pri SAZU. Za obdobje stare Jugoslavije nam manjka obdelava meščanskih političnih strank, glavnih agensov političnega razvoja v tedanjem času; nimamo obdelane biografije niti ene politične osebnosti iz meščanskega tabora, nobenega gospodarstvenika, pogrešamo analize in ocene pisanja vsaj vodilnih meščanskih časopisov in časnikov in revij, nimamo analize meščanske politične misli tega obdobja. In tako bi našteval še nekatere reči.

Na kratko nekaj o vzrokih, ki so vplivali na tako opisano stanje. Najprej je to vsekakor vladajoči ideološki pogled v slovenski družbi po letu 1945. Nekateri so v njem razredni pristop in partijnost zgodovine jemali ozko oziroma vulgarno. Prenešeno na problematiko zgodovinskega raziskovanja, je to pomenilo usmerjati vse sile v zgodovino revolucionarnega faktorja, narodnoosvobodilnega gibanja in ljudske revolucije. O tekmeu revolucionarnega subjekta, o meščanstvu, o njegovih konceptih in alternativah je bilo mogoče iz didaktičnih ideoloških razlogov govoriti le negativno ali pa vse skupaj zamolčevati. To je ideološka komponenta, ki je pa jaz ne bi

absolutiziral in se tudi strinjam s prof. Pleterskim, ki pravi, da je vzroke za zaostajanje treba iskati tudi pri sebi. Ena stvar, ki verjetno izvira iz tega, je bilo to, da se je po 2. svetovni vojni večina šolanih visoko usposobljenih zgodovinarjev usmerila v raziskavo srednjega veka. Tako imamo danes srednjeveško zgodovino obdelano bolj v primerjavi z mlajšimi obdobji. V obdobju od 18. stoletja pa naprej do leta 1918, so ostali zelo redki raziskovalci, poimensko povedano, se je prof. Zwittreru in njegovim fundamentalnim študijam o slovenskem političnem preporodu najprej pridružil prof. Melik, ki je v teh preteklih desetletjih raziskal pomembne stvari o volitvah, o taborskem gibanju, in desetletje za njim tudi prof. Janko Pleterski s svojo fundamentalno študijo o slovenski politiki med 1. svetovno vojno. Seveda trije ljudje na tako širokem razdobju ne morejo narediti vsega. Naslednja nerodna stvar je bila storjena leta 1959, ko je bil ustanovljen Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, kjer je bila nekako neorganska zgodovina delavskega gibanja, torej en segment slovenskega narodnega razvoja, postavljena v poseben ločen položaj od celotne narodne zgodovine. Dolgo časa so se inštitutski delavci (eno celo desetletje) koncentrirali na zelo ozke naloge. Na drugi strani pa, ne vem zakaj, so se fakultetni učitelji počutili kar saturirane, da se jim ni bilo potrebno ukvarjati z delavskim gibanjem in so ga mirno prepuščali inštitutu, njegovim konceptom, smerem in močem. Izjema so bili le prof. Mikuš in njegov naslednik prof. Stiplovšek ter prof. Pleterski s svojimi študijami o politiki KP do narodnega vprašanja.

Mislím, če govorimo danes o krizi, da to ne bi mogli imenovati krizo slovenskega zgodovinskega, ampak prej zavedanje, globoko spoznanje o tem, da moramo nekatere stvari idejno, metodološko preseči, da je bilo dosedaj ustvarjenega precej in da z metodološkim, organizacijskim izpolnjevanjem in preseganjem, oziroma spominjanjem na neke zastavljene programe, ki sem jih omenjal, pridemo v novo kvaliteto. Tako novo kvaliteto, tak nov poizkus preseči neke stvari — novo kvaliteto našega zgodovinskega vidim pri delu SAZU, vidim v projektu, ki ga ima sedaj Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, v katerega je pa pritegnili vse razpoložljive strokovnjake na Slovenskem, da bi se napisala novejša zgodovina slovenskega naroda, ki bi odgovorila na tiste najnujnejše potrebe slovenske družbe in slovenskega zgodovinskega današnjega časa.

Franč Rozman:

Pregled historiografije o delavskem gibanju na Slovenskem po letu 1945 pokaže nekatere hibe in neskladja, ki so sicer značilna tudi za druga obdobja slovenske zgodovine, vendar pa prav za to področje še bolj bodejo v oči. Dejstvo namreč je, da vsaka družbena sila, ki je hegemon političnega življenja, posveča zgodovini in predzgodovini svojega gibanja posebno pozornost. To je po svoje razumljivo in je tudi povsod tako. Zatorej bi pričakovali, da bo zgodovina delavskega gibanja, še posebej marksistične usmeritve, v več kot štiridesetih letih, odkar gradimo socializem, dobro proučena. Podobno kot se posveča velika pozornost in veliko denarja temu področju povsod tam, kjer je socializem na oblasti. Pri nas pa tega za čas do leta 1918 ne moremo reči, pa tudi sicer se kar naprej operira s sintagmo »napredno delavsko gibanje«, kar je po mojem mnenju izrazito ideološko gledanje. Značilno je tudi, da se ono drugo delavsko gibanje ne opredeljuje, saj bi potem morali reči nenapredno, manj napredno, konservativno ali reakcionarno. Zato je bolj udobno, prezreti ga in se z njim ne ukvarjati. Če pa bi sledili besedam Borisa Zihlerla iz leta 1951, da je zgodovina delavskega gibanja zgodovina slovenskih neposrednih proizvajalcev, potem delavskega gibanja ne bi smeli tako predalčkati. Ostaja za enakokratno dejstvo, da se marksistično delavsko gibanje, torej do leta 1918 socialnodemokratsko, proučuje, medtem ko novih raziskav o krščansko-socialnem ali liberalno organiziranem delavstvu nimamo.

Pregleda zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem, niti marksistične usmeritve ne, še nimamo. Ker naj bi to vendarle bila sinteza proučenega in rezultat različnih monografskih obdelav, je še lep čas ne bomo imeli. Premalo sil je angažiranih v to delo in raziskovanje je preveč razpršeno in premalo sistematično. Res imamo že nekaj dovolj solidnih monografij za posamezne historične dežele in za bolj ali manj sklenjena časovna obdobja, vendar pa so področja (tematska, krajevna in časovna), s katerimi se trenutno ne peča niti en raziskovalec. V proučevanju socialne in družbene zgodovine so bili storjeni šele prvi koraki, še manjši pa v proučevanju načina življenja pri delavcih; problematika, ki je trenutno morda najbolj raziskovalno popularna v Evropi in svetu. Tudi z delavsko kulturo in kulturnimi organizacijami se trenutno nihče ne ukvarja. Še bolj pereče je vprašanje objavljanja virov. Še vedno je edina tovrstna izdaja, čeprav ne prav znanstveno-kritična, Socialistično gibanje v Sloveniji 1869—1920, popularno znana kot tom pet iz serije Zgodovinski arhiv KPJ. Odtlej je samo naključno in nepovezano izšlo nekaj korespondence in nekaj bolj za-

nimivih detajlov (o tivolski resoluciji, procesu proti članom ljubljanskega delavsko-izobraževalnega društva 1884). Žal je že tako, da je večina arhivskega gradiva zunaj meja naše ožje in tudi širše domovine, in izdajanje tega, kar se je in kar bi se še moralo sistematično zbrati, bi bilo že z vidika težke dostopnosti toliko bolj pomembno izdati. Poseben problem predstavlja časopisje, saj je samo za Kranjsko vse dostopno v Ljubljani, za ostale historične dežele pa niti slovenski tisk ni ves pri nas, da ne govorimo o delavskem tisku v nemščini in italijanščini. Niti revije avstrijske socialne demokracije *Der Kampf* v Ljubljani ni. Kako zamudno in drago pa je pregledovanje in kseroksiranje časopisja v tujini, ve vsakdo, kdor je le kakšen dan to poskusil.

Sodelovanja s sosednimi deželami na področju raziskav je premalo, čeprav to ni največji problem naše historiografije, vendar je zaprtost žal vedno bolj tipična in vedno večja. V teh deželah (tu mislim predvsem na Italijo in Avstrijo) delajo zelo zanimive in pomembne raziskave, v katere bi se morala naša zgodovinska znanost vključiti že zaradi gradiva, in da slovenski del v rezultatih raziskav ne bi ostajal tako slabo obdelan, neopažen ali včasih tudi napačno prikazan. Ne pozabimo, da je bilo v teh pokrajinah delavsko gibanje v tistih časih skupno organizirano, imelo podobne ali celo iste značilnosti in je vključevalo delavce naše narodnosti.

Teoretična in metodološka vprašanja, teorija zgodovine, se malo obravnavajo in zato je kar tipično, da se zelo na pamet govori, kaj je marksistično zgodovinopisje, kakšne so njegove naloge in kje zapada v pozitivizem. Prav tisti oporečniki, ki so leta in leta govorili, kaj marksistično zgodovinopisje je, in kakšno mora biti, pa so v svojem raziskovanju te nauke še najmanj uporabljali in rezultati so zelo neustrezni videnju predstavitve človeške zgodovine, kot si jo je recimo zamišljal Marx in kot si jo predstavlja tista moderna historiografija, ki sprejema in prizna kritični marksizem. Ker je to pač okrogla miza, o problematiki slovenskega zgodovinopisja danes, sem se namenoma izognil predstavitvi pozitivnih dosežkov, ki seveda so in bodo vidni v podrobnem historiografskem prikazu o proučevanju zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem do leta 1918, in sicer za čas od 1945—1985, ki ga ravno pripravljam. Tu sem se omejil na probleme, ki so in pred katerimi si ne smemo zatiskati oči, saj je že mogoče govoriti o določenem zaostanku v primerjavi z drugimi narodi in prav lahko se bomo nenadoma znašli na robu sodobne zgodovinske vede.

Miroslav Stiplovec:

Opozoriti želim na nekaj značilnosti raziskovanja delavskega gibanja na Slovenskem med vojnama, pri čemer je ločeno prikazovanje stanja preučevanja meščanskega tabora in delavskega gibanja lahko le tehnične narave, kajti samo raziskovanje mora biti in je med seboj tesno povežano. Ob tem naj znova spomnim na izvajanja dr. Dušana Kermavnerja na znanstvenem posvetovanju leta 1967, ko je poudaril: »Že vrsto let obsojam z dveh nasprotnih koncev gojeno — strogo ločenost narodne zgodovine po eni in zgodovine delavskega gibanja po drugi strani, kot dveh določa tujih si vzporednih tokov preteklega dogajanja in skušam uveljaviti nov pogled na zgodovino delavskega gibanja kot integralno sestavino narodne zgodovine ne šele za čas NOB in socialistične graditve, ampak tudi že za meščansko obdobje.« Škodljiva je vsaka ekstremna usmeritev raziskovanja le na posamezne družbenopolitične dejavnike in le na nekatere vidike družbenih procesov in dogajanj, ki so med seboj prepleteni, enostranske obdelave le posameznih segmentov, pa tudi onemogočajo objektivno vrednotenje. Raziskovalni program naše osrednje ustanove za sodobno zgodovino, Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, v zadnjih obdobjih odraža prizadevanja, kolikor mu seveda dopuščajo kadrovske in druge možnosti, za celovito obravnavo slovenske zgodovine, kar se bo moralo slej ko prej odraziti tudi v njegovem nazivu.

Ker sem leta 1960 podal pregled raziskovanja slovenske zgodovine med vojnama, leta 1977 pa sem nekoliko podrobneje prikazal rezultate raziskovanja delavskega gibanja na Slovenskem, naj opozorim le na nekaj dosežkov in značilnosti v zadnjem desetletju: V tem času je bil dosežen nov napredek v izboljšanju dokumentacijskih pogojev za raziskovalno delo, zlasti na področju načrtnega izdajanja virov, izboljšali so se pogoji za uporabo arhivskega gradiva, nadaljevalo se je delo na bibliografiji člankov iz časopisja o problematiki slovenske zgodovine v okviru IZDG in izšla je tudi nova kronologija naprednega delavskega gibanja. V Sloveniji so končno izšli viri za zgodovino komunistične stranke v legalnem obdobju in zbornik dokumentov o železničarski in splošni stavki leta 1920 ter dokumenti o ustanovnem kongresu KPS. Posebnega pomena na tem področju pa so velike načrtno akcije za izdajo bogato komentiranih del Josipa Broza Tita (za obdobje med vojnama je izšlo vseh šest knjig tudi v slovenskem jeziku), Borisa Kidriča (v srbohrvaškem jeziku so dela izšla leta 1986) in Edvarda Kardelja (prva knjiga za predvojni čas je bila pripravljena za tisk

že leta 1985) ter začetek izhajanja velike edicije Izvori za istoriju SKJ v štirih serijah. Vse navedene edicije so pomembne ne le za osvetlitev razvoja in delovanja partije, ampak glede na krepitev njene vloge v družbenopolitičnem življenju tudi za temeljne splošne zgodovinske procese. Za Kidričeva in Kardeljeva zbrana dela za obravnavano obdobje so zbiralci dokumentov in pisci opomb sodelavci IZDG in vsebujejo bogato novo gradivo in ugotovitve za slovensko zgodovino, pri Titovih zbranih delih pa je slovenska redakcija pripravila nekaj popravkov in dopolnil, tako da se izdaja mestoma razlikuje od srbohrvaške. Žal so nekatere opombe glede slovenske zgodovine v izdajah virov za revolucionarno delavsko gibanje pomanjkljive in netočne, v posameznih primerih pa kažejo izjemno slabo poznavanje slovenskih razmer. Z navedenimi izdajami virov je veliko temeljnih dokumentov prvič široko dostopnih, v primerjavi s starejšimi edicijami se spoštujejo kriteriji o celovitosti objav, poprečno pa je v njih kar tretjina obsega znanstvenokritičnega aparata, kar vse skupaj, ne glede na določene kritične pripombe, pomeni ne le kvantitativni, temveč tudi kvalitativni napredek.

V zadnjem desetletju je izšlo tudi nekaj nove memoarske literature. Za dvajseta leta je veliko novih podatkov zlasti v Klopčičevih spominih, za zadnje predvojno desetletje pa v spominih Ivana Krefta. Mestoma so pisani tudi v polemičnem duhu in obogateni z novimi dokumenti. Sicer pa je treba pripomniti, da pričo časovne odmaknjenosti novih pričevanj za dvajseta leta že ni mogoče več pričakovati, pa tudi za trideseta leta je že skrajni čas za pridobitev novih ustnih podatkov.

Za zgodovinsko literaturo o delavskem gibanju od srede sedemdesetih let dalje velja ugotovitev, da v mnogo večji meri kot prejšnja dela temelji tudi na preučevanju arhivskih virov. V naših arhivih je sedaj npr. na voljo okoli 80.000 strani dokumentov iz fonda Kominterne, v večji ali manjši meri pa je arhivsko gradivo urejeno za čas med vojnama v vseh splošnih in posebnih, osrednjih, pokrajinskih in regionalnih arhivskih ustanovah. Vse to omogoča temeljitejšo preučevanje problematike delavskega gibanja v širokem družbenopolitičnem okviru, pri čemer te možnosti še niso dovolj izrabljene. Ena značilnosti novejših del o delavskem gibanju je dejstvo, da so prav s podatki iz arhivskih fondov dopolnila to problematiko ter popravila mnoge napake in netočnosti v dosedanji zgodovinsko in memoarski literaturi. Napredek je bil dosežen tudi glede raznolikosti problematike, ki so jo raziskovalci proučevali. V ilustracijo naj navedemo, da je posamezna obdobja in probleme v razvoju in delovanju partije z mnogimi novimi podatki osvetlil v svojih razpravah in člankih France Filipič, o ljudskofrontnem gibanju je izšla monografija Alenke Nedogove, o krščanskosocialističnem gibanju na Slovenskem je objavil svojo doktorsko disertacijo Janko Prunk, izšla je moja študija o razvoju in delovanju sindikalnih organizacij v prvih letih po prvi svetovni vojni, problematiko sindikalnega gibanja pa je več piscev osvetlilo tudi v štirih publikacijah v zbirki Sindikati. France Kresal je nadaljeval s preučevanjem socialne problematike, Milica Kacin-Wohinčeva je v svojih delih o Primorskih Slovencih obravnavala tudi problematiko delavskega gibanja, Janko Pleterški pa je v novih študijah poglobljal svoje raziskave o odnosu partije in drugih dejavnikov do nacionalnega vprašanja, sintezo svojih izsledkov pa je podal in pravkar izdanem delu Narodi, Jugoslavija, revolucija, ki ni pomembno le zaradi obravnave enega kardinalnih zgodovinskih problemov — nacionalnega fenomena, temveč tudi kot zgled za večje angažiranje pri pisanju del, ki bodo obravnavala pomembne zgodovinske procese in dogajanja na vsem jugoslovanskem ozemlju v daljšem časovnem obdobju. Zgodovinske novejših obdobij je vse preveč zaprto le v nacionalne in regionalne okvire ter v njem dominirajo mikroštudije, ki so sicer tudi potrebne kot osnova za pisanje širših sintez. Slabost nekaterih del, ki obravnavajo skupno problematiko, pa je premajhno upoštevanje tudi pomembnih posebnosti v posameznih okoljih. Nekateri problemi delavskega gibanja na Slovenskem so zajeti tudi v delih, ki obravnavajo delavsko gibanje v jugoslovanskem okviru, vendar so redka, ki zadovoljivo prikazujejo tudi slovenske specifičnosti, kot je bila npr. monografija Socialistična partija Jugoslavije Tome Milenkovića.

Pomembna navedena dela ne obravnavajo le ozko delavsko gibanje, ampak v večji ali manjši meri osvetljujejo splošne družbenopolitične razmere na Slovenskem. Tematsko je razširjeno preučevanje delavskega gibanja na vse smeri v njem; poleg komunističnega gibanja so avtorji preučevali tudi razvoj in delovanje socialističnih, krščanskosocialističnih in narodnosocialnih organizacij, vendar ne v zadovoljivem obsegu, tako da enakomerna obravnava vseh temeljnih smeri v delavskem gibanju, v skladu z njihovo vlogo in pomenom, ostaja ena prihodnjih nalog. Socialistično gibanje je mogoče osvetliti z novimi arhivskimi viri, najbolj zanemarjeno pa je osvetljevanje prizadevanj liberalnega tabora za vpliv v delavskem gibanju. Ena velikih vrzeli, ki onemogoča tudi ustrezno vrednotenje dosežkov socialnih bojev, pa je še skoraj popolna neraziskanost večine problemov gospodarskega razvoja med vojnama, ki terja pozornost zgodovinskega tudi iz drugih razlogov.

Na področju preučevanja zgodovine revolucionarnega delavskega gibanja je tudi največ akcij in izkušenj za skupno delo jugoslovanskih zgodovinarjev, če omenimo izid Zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije in načrtovano večdelno Zgodovino ZKJ in Zgodovino sindikalnega gibanja v Jugoslaviji. Glede na trenutno stanje v jugoslovanskem zgodovinopisju menim, da je ob vseh kritičnih, načelnih in konkretnih pripombah, Zgodovina ZKJ pomembna predvsem v tem pogledu, da je v zadnjih letih edini realizirani skupni projekt jugoslovanskih zgodovinarjev; izkušnje pri njenem nastajanju, bodisi organizacijske, kadrovske, metodološke ali vsebinske narave, pa so lahko dragocene za bodoče delo, tudi pri Zgodovini narodov in narodnosti Jugoslavije. Veliki projekti terjajo timsko delo, za katerega se je pri novejših obdobjih pokazala kot huda ovira zlasti preozka raziskovalna usmeritev znanstvenih delavcev (takšni kot je prof. Pleterški za nacionalno problematiko so osamljeni), kot tudi različna programska usmeritev posameznih ustanov, zelo zaskrbujoče pa je, tudi slabo medsebojno poznavanje raziskovalnih dosežkov, kar narekuje tudi skrb za prevajanje pomembnih del slovenskega zgodovinopisja. Timsko delo mora biti tudi tako organizirano, da pride do polnega izraza znanstvena ustvarjalnost piscev. Biti mora torej avtorsko razmejeno, redakcijsko delo pa se mora omejiti na nujna metodološka poenotenja, ne pa na oblikovanje nekih kompromisnih formulacij in podobno.

Toda oblika timskega dela je bolj organizacijsko-tehnično vprašanje, tudi finančni pogoji za skupna dela bi morali biti kljub gospodarski krizi hitro rešljiv problem, kot kardinalni problem pa so v ospredju metodologija in nekatera vsebinska vprašanja. V zadnjem času so se pokazali v nekaterih delih in razpravah o njih tudi nevarni elementi politizacije zgodovinopisja. Prihaja npr. tudi do zavračanja nekaterih temeljnih očen KPJ glede nacionalnih odnosov, političnih in gospodarskih razmer v obdobju med vojnama, brez nekih novih študij. O temeljnih usmeritvah zgodovinopisja, so posebej razpravljali ob zborniku dokumentov Jugoslavija, 1918—1984 Branka Petranovića in Moimčile Zečevića ter nazadnje ob omenjeni knjigi Janka Pleterškega, ki je v njej tudi konkretno pokazal pot za rešitev metodoloških problemov za čas po ustanovitvi jugoslovanske države, ko je problematiko prikazal v dialektični povezanosti jugoslovanske celote in posameznih njenih nacionalnih subjektov. Po letu 1918 je v metodološkem pogledu v delih, ki obravnavajo problematiko za vso Jugoslavijo, v ospredju problem odnosa med skupnim in posebnim, pri čemer sta neznanstveni obe skrajnosti, umetno skonstruirana enotna zgodovina Jugoslavije ali pa njeno prikazovanje le kot skupek nacionalnih zgodovin. Takšna dela morajo torej temeljiti na zgodovini narodov in zgodovini jugoslovanske skupnosti v njihovi zgodovinski povezanosti in odvisnosti. Dokler te dileme ne bodo rešene, ne bo mogoče uspešno skupno delo pri realizaciji velikih projektov, ki so nujna naloga jugoslovanskega zgodovinopisja. Tudi v razpravah o projektu zgodovine sindikalnega gibanja v Jugoslaviji so se pojavila ta metodološka vprašanja. Ob tem smo se odločili, da bi vzporedno pisali zgodovino sindikalnega gibanja na Slovenskem in hkrati sodelovali pri jugoslovanskem projektu, kar pomeni smotšno izrabo raziskovalnih sil. Ta rešitev bi bila koristna tudi glede zgodovine ZKS, kjer bi bilo treba ob večdelni Zgodovini ZKJ pisati tudi sistem razvoja in delovanja partije na Slovenskem. Toda cilj mora biti, da bodo v vseh skupnih delih ustrezno prikazane tudi vse pomembne akcijske in razvojne posebnosti na Slovenskem, v skladu z njihovim pomenom in vlogi, hkrati z vsemi oblikami skupne dejavnosti in oblikami povezanosti.

Tone Ferenc:

Najbrž ni obdobja v slovenski zgodovini, ki bi ga zgodovinopisje začelo tako kmalu proučevati, kot je obdobje narodnoosvobodilnega boja. To se nam, ki smo ta čas doživljali, zdi razumljivo, saj menimo, da gre za enkrat in neponovljiv vrh v naporih večine slovenskega naroda. To obdobje slovenske zgodovine je pritegnilo k proučevanju tudi **velik krog** ljudi; morda bi celo lahko rekli, da se z nobenim drugim obdobjem naše zgodovine ni ukvarjal tako **velik krog** proučevalcev. Recimo, sedaj so ustanovili Društvo piscev zgodovine NOB, ki ima, mislim, več kot 100 članov, in računajo, da je okrog 300 pisoih ljudi. Veliko pa je **nesorazmerje** med številom poklicnih raziskovalcev in številom tistih, ki proučujejo in pišejo ob svojem strokovnem delu kot arhivisti, kustosi, bibliotekarji itd., ali ki to počno kot laiki, pri čemer nikakor nočem omalovaževati njihovih prizadevanj in uspehov. Naj to nesorazmerje izrazim še drugače: kljub tako zgodnjemu začetku proučevanja zgodovine NOB in tudi zgodnjemu poučevanju te zgodovine na oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani pa smo iz te tematike dvajset let po osvoboditvi, doktorirali le trije (eden v Beogradu), štirje pa so opravili magistrije. Perspektive so nekoliko boljše, saj imamo štiri doktorande in tri na študiju tretje stopnje, res pa je tudi, da so težave pri pridobivanju ustreznih kandidatov za raziskovanje zgodovine NOB na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Pet ali šest

mladih zgodovinarjev, ki so jih zaposlile ljubljanske občine, najbrž — ponavljam: najbrž, dela nepovezano, brez pravega mentorstva in tudi brez obveznosti za habilitacijo na univerzi.

Te podatke sem navedel zaradi tega, ker zgodovinarji NOB občutimo velike družbene želje, zahteve in tudi pritisk za pripravo raznih zgodovin, in to zgodovin območij, vojaških enot, ustanov, dejavnosti itd. Vsemu temu ni mogoče ustreči, kar seveda povzroča nezadovoljstvo in nestrpnost raznih dejavnikov, ki upoštevajo predvsem le svoj interes, celota pa jih ne zanima.

Čeprav nekateri kolegi želijo, da tukaj ne bi govorili o opravljenem delu, se mi vendar zdi potrebno reči nekaj besed tudi o tem. Mislim, da se nam v Sloveniji ni treba sramovati tega, kar smo napravili, zlasti pa ne rezultatov organiziranega sistematičnega dela pri objavljanju zgodovinskih virov iz NOB (zbirke vojaških in političnih dokumentov NOV, virov o okupaciji, priprave virov o narodnem izdajstvu, poslovnih pisem žrtev za svobodo itd.), obsežnega pregleda zgodovine NOB (konkretno prof. dr. Metoda Mikuža), velikega števila monografij in skupinskega dela Narodnosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945. Obsežne raziskovalne produkcije (okrog 50 tisoč dokumentiranih člankov, razprav, knjig itd.) ne zajema več nobena bibliografija, kajti Škerlovih bibliografskih prizadevanj od 1967. leta ne nadaljuje več nihče. Na vprašanje, kje smo pri proučevanju zgodovine NOB, sem novinarjem že nekajkrat odgovoril: nekje na sredi.

Za gotovo je ta velika, že dolgo časa nepregledna produkcija nesorazmerna s kakovostjo. Ta seveda ne more biti zavirljiva že zaradi različne usposobljenosti raziskovalcev in pisoih, o čemer sem že govoril, pa tudi zaradi postopnega, za tako zgoden začetek raziskovanja tudi prepočasnega odpiranja arhivov (neobjavljeno arhivsko gradivo smo v inozemskih arhivih začeli zbirati šele v začetku šestdesetih let), nedostopnosti nekaterega gradiva v domačih arhivih, čemur je bil deloma vzrok tudi sektaški odnos do zgodovinarjev (predolgo časa so mislili, tudi govorili, da lahko uspešno proučuje zgodovino NOB samo tisti, ki je duhal smodnik narodnoosvobodilnega boja; mene je npr. takratno vodstvo inštituta še po opravljenem doktoratu iz obdobja NOB nameravalo premestiti na raziskovanje obdobja socialne demokracije na Štajerskem), dalje bližina obdobja, ko se je izražala velika občutljivost udeležencev NOB in političnih dejavnikov, prizadevanja, da se dejanja skupin in posameznikov pretirano povzdigujejo (za primer samo navajanje sovražnikovih izgub v boju Cankarjevega bataljona v Dražgošah in izgub italijanske vojske v veliki ofenzivi poleti in jeseni 1942. Za Cankarjev bataljon, recimo, do 2 tisoč, znižali so potem na tisoč, na petsto, na stodvajset, jaz pa sem ugotovil šestindvajset. Ali naj bi imela italijanska vojska v lastni ofenzivi 1942. leta več kot 2 tisoč mrtvih, jaz sem ugotovil okrog 232, imam celo grafikon po fazah ofenzive itd. in za vsakega Italijana tudi vem; kje je pokopan), velika prizanesljivost pri obravnavi napak partizanske strani in morda še kaj. Glede zadnjega se je že profesor dr. Metod Mikuž pred 16 leti vprašal, »kako sukati pero, da ne bi pri opisovanju dejanj in nehanj vendarle ne žalili vseh tistih, ki so — vsekakor bona fide — delali tudi objektivne napake.« (Pregled zgodovine NOB, V, str. 253.) Mislim, da je glede tega danes stališče večine zgodovinarjev takšno, da stoje na stališču upravičenosti narodnoosvobodilnega boja in se zavedajo njegovega pomena v okviru osvobodilnega boja jugoslovanskih narodov in vsega odpornišva proti fašizmu, nacizmu in japonskemu militarizmu, da pa ne gre niti zagovarjati niti zamolčevati nepravilnih dejanj posameznikov.

Mislim, da se včasih pretirava, ko se govori o t. i. tabu temah, in to na obeh straneh. Politika pravi, da tabu tem ni, jaz sem že v dveh pogovorih z novinarji to pritrdil, malce hudobno pa sem pripomnil, da so tabu dokumenti. Še zdaj ne razumem, da bivši politični komisar in nato komandant slovenske partizanske vojske ni 40 let oddal dela arhivskega fonda glavnega štaba NOV in POS v ustrezni arhiv. Čudi me tudi, da Josip Broz-Tito svojega arhiva predsednika SFRJ, v katerem pa so tudi dokumenti iz NOB, ni odprl niti za svoja Zbrana dela niti za Zgodovino ZKJ. Da navedem še en primer: zgodovinarji smo šele po sedmih letih zvedeli, da sta predsedstvi CK ZKS in SZDL Slovenije sklenili podpreti prizadevanje, da zgodovinarji dobijo ustrezne vire za objektivno raziskavo t. i. dahauskih sodnih procesov.

Na drugi strani pa je treba vendarle priznati, da nobena druga država za znanstveno proučevanje zgodovine druge svetovne vojne in odpornišva ni dala zgodovinarjem na voljo toliko gradiva kot ravno Jugoslavija. To navajam tudi zato, ker bomo morali potrpežljivo čakati še desetletja, da se nam bodo za to obdobje odprli arhivi v Gradcu, Celovcu, Gorici in Trstu.

Mislim, da se sedaj bolj kot prej pri poklicnih zgodovinarjih NOB prenaša težišče raziskovanja od vojaškega na politična, upravna, gospodarska in druga področja. Naj opozorim na večje raziskovalne naloge o vseh področjih funkcioniranja

ljudske oblasti, o poljedelstvu in prehrani na Slovenskem med vojno, o slovenskem domobranstvu. itd. So pa seveda še cela področja, ki bi jih bilo treba raziskati, pa vemo, da zaradi kadrovskih razlogov še ne bodo raziskana tako kmalu. Kar se tiče raziskave raznih struktur v narodnoosvobodilnem boju, smo raziskavo socialnega in političnega izvora partizanskih borcev razširili še na prvo polovico leta 1942, in to za tiste enote, za katere so na voljo ustrezni podatki. Za raziskovanje o sodelovanju delavskih središč v oboroženem boju bo treba poiskati še ustrezno metodo, prizadevanja za zaposlitev posebnega raziskovalca kulture in vloge izobraženstva v NOB na inštitutu niso bila uspešna.

Ob sestavljanju raznih raziskovalnih načrtov, ki pa se le počasi uresničujejo, smo precej govorili o potrebi medpanožnega (interdisciplinarnega) dela. O sodelovanju oziroma nesodelovanju zgodovine in etnologije so govorili na posebnem posvetovanju v Mariboru pred dvema letoma. Mislim, da lahko ugotovimo, da medpanožnega sodelovanja pri raziskavi NOB ni in ga najbrž kmalu še ne bo. Pri zgodovinarjih sta navzoči, tudi dve skrajni mnenji, in to: prvo, da le krajevna zgodovina lahko odsluži resnično življenje, in drugo, ki vidi pravi smisel samo v raziskovanju vrhunske politične in diplomatske zgodovine. Mislim, da sta nam potrebni obe ravni zgodovinskega raziskovanja.

V poslednjih letih je zgodovinopisno torišče v Jugoslaviji (v Sloveniji še tega ni) postalo bojna arena za marsikaj, tudi za politično obračunavanje. Mislim, da je imel prav neki kolega, ki je pozval, naj ljudje to delajo na kongresih in sestankih in ne na hrbtu zgodovine. Lahko je reči, da naj bolnike zdravijo le zdravniki, ob t. i. podružbljanju zgodovine in znanosti pa je morda politično neustrezno ali celo pregrešno reči, naj zgodovino pišejo le zgodovinarji.

Ferdo Gestrin:

Zadolžen sem bil, naj za okroglo mizo spregovorim o problematiki gospodarske zgodovine v naši historiografiji. O tem sem govoril že na zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Celju. Ker se stanje na področju naše gospodarske zgodovine od tedaj skoraj ni spremenilo, svojega diskusijskega prispevka nisem napisal, ker se mi je zdelo nepotrebno o isti stvari še enkrat spregovoriti. Začel bi torej s tem, kar se mi je ob dosednji razpravi še posebej vtisnilo v zavest, in bi na to navezoval tudi problematiko gospodarske zgodovine, kolikor bo to pač mogoče in koristno.

Več kolegov je na današnji okrogli mizi poudarilo oziroma izrecno trdilo, da je slovensko zgodovinopisje v krizi oziroma da je zašlo v krizo. Tako gledanje bi odločno zavrnil in se glede tega v celoti strinjam s tov. Prunkom. Naše zgodovinopisje ni v krizi, ima pa vrsto pomanjkljivosti, ki pa jih moremo v veliki meri razložiti z našo zgodovinsko usodo, z razvojem celotne naše historiografije in tudi s stopnjo razvitosti vseh inštitucij, npr. arhivov, bibliotek, ki so tako ali drugače povezane z znanstvenim proučevanjem zgodovine.

Komaj sto let je preteklo, kar so naši zgodovinarji s pokrajinskega zgodovinopisja prešli na slovensko zgodovino, čeprav je Linhart še sto let poprej postavil slovensko koncepcijo zgodovine. Če pogledamo zgodovino našega zgodovinopisja, znanmo po generacijah zgodovinarjev, kako počasen je bil njegov razvoj. V začetku smo imeli le posameznike, še v prvih desetletjih našega stoletja je bilo zgodovinarjev komaj za ducat, šele po osvoboditvi smo prišli do tega, da so se razmahnile razne zgodovinarske inštitucije, da so se pomnožili kadri, da lahko rečemo: zgodovina je postala kadrovsko ne le številna, ampak tudi po umskih kapacitetah dovolj močna znanstvena panoga. Nakazani razvoj je imel za posledico, da smo brez krivde, predvsem po zgodovinski usodi v mnogočem zaostajali z zgodovinskimi raziskavami. Tu je iskati vzroke, da so posamezni problemi, pa tudi cela obdobja naše zgodovine, ostajala slabo, nepopolno ali celo povsem neobdelani. Tako je tudi z zgodovino po letu 1945, ko o njej do pred desetimi leti nismo imeli skoraj nobenih raziskav. Enega vzrokov za tako stanje je morda iskati v tem, da smo ob veliki evforiji zmagovite revolucije in ob hitrem tempu vsakdana nekako pozabili, ali bolje, se nismo zavedli, da bo tudi ta čas vsebina zgodovinskih raziskav. Nekako potrdilo temu je ugotovitev tov. Ferenca, da smo po osvoboditvi skoraj do zadnjega, časa pisali predvsem vojaško zgodovino NOB. Ob takem razvoju naše historiografije je torej tudi povsem razumljivo, da so nastale občutne vrzeli tudi v gospodarski zgodovini. Toda kljub upravičenim, tudi načelnim kritičnim pripombam stanje v njej ni slabo, kakor tudi ni slabo naše zgodovinopisje. Poglejte, delež gospodarske zgodovine v naši historiografiji ni majhen, napisali smo ogromno razprav in del, čeprav ves čas nismo imeli dosti več kakor nekaj šolanih gospodarskih zgodovinarjev. Zakaj? Ker o politični zgodovini nismo imeli kaj dosti svojega pisati. Od izgube svobode v zgodnjem srednjem veku do današnjih dni nismo imeli lastne države. Tudi s političnimi strankami in njihovimi

medsebojnimi boji smo začeli šele pred slabimi sto leti. Pač pa je naše zgodovino-pisje mnogo bolj proučevalo, naj rečem s Trubarjem, zgodovinsko usodo ubogega slovenskega ljudstva. Zato nikakor ni slučaj, da imamo najboljše obdelano agrarno zgodovino, tudi z gospodarskega vidika. Z vsem drugim smo se bistveno manj ukvarjali, vsaj do pred zadnjih nekaj desetletij, ali pa celo skoraj povsem zanemarili. To velja tudi za srednji vek. Zato se ne bi priključil oceni tov. Prunka, da imamo najboljše obdelano prav to obdobje. Več desetletij trajajoči povojni kadrovski trend, ki je usmerjal nove raziskovalce predvsem v novejšo zgodovino, je celo ogrožal medievistiko, saj je bil dolgo časa najmlajši medievist danes že 60 let stari prof. Otorčec. Šele v zadnjem desetletju se je to stanje bistveno spremenilo. Imamo več mladih, odličnih kadrov, ki so zagotovilo za nadaljnjo rast slovenskega srednjeveškega zgodovino-pisja.

Ne čudim se torej, če zgodovinarji novejših obdobij poudarjajo, da nimamo gospodarske zgodovine za čas med obema vojnama in po njej. Če je bilo malo raziskovalcev usmerjeno v to obdobje in če se je o njem malo pisalo, ni moglo priti tudi do proučevanja gospodarskega razvoja teh dveh obdobij. Ker pa je gospodarska zgodovina baza za razumevanje cele vrste zgodovinskih procesov, je treba iti tu prvenstveno v odpravljanje tistih pomanjkljivosti, zaradi katerih naša historiografija po mojem mnenju trenutno boleha in mi z njo.

Prva in ena izmed osnovnih pomanjkljivosti je nedvomno ta, da smo preveč zaprti v lastni krog. Treba je poglobiti in razširiti interdisciplinarno proučevanje. Moramo se odpreti navzven, naše zgodovinsko dogajanje moramo proučevati na širših z nami povezanih območjih na vseh straneh in na vseh področjih. Poleg pri nas obstoječih virov je nujno uporabljati tudi zunaj obstoječe vire, ker so ti viri zelo pogosto mnogo bogatejši po svoji vsebini, problematiki, možnostih interpretacije in tudi rezultatov, ki jih moremo potegniti iz njih, pa naj gre za srednji vek ali za sodobno zgodovino. Ni samo naša krivda, da se ni to že doslej v večji meri izvajalo. Gre med drugim tudi za nerazumevanje odgovornih struktur in s tem zvezanim pomanjkanjem sredstev. Skušajmo po svoji strani odpraviti to pomanjkljivost, dosedANJI rezultati nam morejo dati dosti vzpodbud.

Drugo pomanjkljivost vidim v premalo domišljenem izvajanju načrtov. Imamo jasno opredeljene — puščam ob strani vprašanje, če povsem odgovarjajoče — delitve dela po institucijah in strokovni organizaciji, imamo tudi delovne načrte. Toda ti načrti znotraj institucij niso dodelani in načrtno izvajani; gre nekako bolj za opredelitev področij raziskav in dejavnosti. Naj s primerom meni domačega Inštituta Milka Kosa na Akademiji ilustriram to, kar hočem reči. Inštitut ima ob omenjeni delitvi dela med drugim tudi nalogo, izdajati vire za slovensko zgodovino do 1918. leta. Te vire tudi izdaja, vendar nekako nenačrtno, oziroma ne povsem vnaprej načrtovano, morda bi rekel preveč slučajnostno. Dobro, pretiravam, stanje se zlašti v zadnjem času pozitivno spreminja. A vendarle, ta premajhna načrtnost je naša druga pomanjkljivost. Odpravili jo bomo, če bomo znotraj institucionalne delitve dela podrobno izdelali načrte in jih nato dosledno izvajali. V zvezi s tem pa je poskrbeti za še bolj načrtno usmerjanje mladih kadrov na raziskovalna področja, ki kažejo največ vrzeli.

Tretja pomanjkljivost, s katero bom svoj prispevek zaključil, pa je naslednja. Kot znanstvena in strokovna panoga smo kadrovske, lahko rečem, kar močni. Enako je tudi v organizacijskem pogledu. Imamo vrsto društev, ki jih povezuje Zveza društev, imamo več institucij, inštitutov in strokovnih ustanov, kakor marsikatera druga tovrstna veda. Trdil bi pa, da smo izmed vse humanistične in družbene sfere znanosti delovno — in morda tudi sicer — zelo slabo kohezijsko opredeljeni. Slabo znamo spraviti svoje delo v neke skupne koncepte, v skupne naloge itd. Morda gledam preveč idealno, podobno kakor tov. Pleterski, vendar se mi zdi, da bi bila ena izmed poti iz tega naslednja: Načrte, ki so v izvajanju in ki se nam vlečejo, lahko bi rekel, desetletja, skušajmo zaključiti hitro. To bi se dalo storiti z angažiranjem vseh sil, ki bi mogle prispevati k uresničitvi projektov. Nove naloge pa načrtujemo že hkrati in hkrati vključujemo vanje usposobljene mlade kadre po njihovih interesih. Tako bi znanstveni delavci vedeli tudi za leta naprej, kakšne so njihove obveznosti. Sedaj pa že načrtovane oziroma sprejete naloge ostajajo brez kadrov, ker so preveč angažirani drugje in po svoje. Poleg tega bi bilo ob večji stanovski in tudi siceršnji koheziji mogoče racionalizirati delo vsakega izmed nas, npr. pri delu v arhivih. Vsi delamo v teh ustanovah v prvih fazah znanstvenega raziskovanja, kar je garaško delo, a si pri tem ne pomagamo. Arhivi namreč zavoljo raznih upravičenih vzrokov še niso opremljeni, kakor bi si želeli, s pomagalci za znanstveno delo raziskovalcev. Ne gre za to, da bi kdorkoli delal za drugega, toda več ali manj vemo, kdo kaj raziskuje. Zato bi mogel vsakdo, ko že vrtil akte za-se, opozarjati kolege na zvrsti in signature virov, ki bi jim koristili. Koliko časa bi si na ta način prihranili, koliko večji učinek dela bi dosegli. V zvezi s tem pa se mi zdi umestno opozoriti na napako,

ki je bila narejena, ko so bile iz raziskovalne sfere neposredno izločene arhivske, muzealske in bibliotekarske ustanove. S tem so bili v veliki meri, če ne povsem, izločeni iz raziskovalne dejavnosti veliki potenciali nakopičenega znanja arhivistov, muzealcev in knjižničarjev.

Če odpravimo le te tri pomanjkljivosti v našem zgodovinopisju, sem prepričan, da ne bi bilo treba več govoriti o slabostih našega zgodovinopisja, še manj seveda o njegovi krizi. Govorili bi o uspehih, ki bi bili še bistveno večji, kakor smo jih itak dosegli v času po osvoboditvi.

Jasna Fischer:

Samo nekaj drobcev bi dodala k problematiki gospodarske in družbene zgodovine Slovencev. Nimam napisane diskusije, ker nisem želela ponovno pisati o stvareh, o katerih smo govorili že na ljubljanskem zborovanju leta 1978, v Celju leta 1982, v Brežicah leta 1984 in na Speransovih dnevih leta 1984. Lansko leto in prvo polovico letošnjega leta je skupina zgodovinarjev, predvsem zgodovinarjev, ki živijo v Ljubljani, pripravila koncept ali pa zasnovo, včasih smo se tolažili, da delamo kazalo knjige, ki smo ji rekli Zgodovina Slovencev v 20. stoletju. Začasno je delo na tem velikem projektu zastalo — upam, da res samo začasno. Zastavili smo si ga tako, da ne bi bila to samo monografska knjiga o Slovencih v 20. stoletju, ampak da bi se ob delu ob tej knjigi sami izoblikovali, gradili, zastalo. Zadolžena sem bila za sklop gospodarske in družbene zgodovine Slovencev, ki je seveda zaradi organske povezanosti nišmo mogli postaviti samo v 20. stoletje, ampak smo morali poseči še nekaj desetletij nazaj v 19. stoletje. Ugotovila sem, da imamo izjemno veliko število bibliografskih enot o gospodarski zgodovini v tem obdobju. Značilnost te literature pa je, da je problemsko zelo razdrobljena, ker skupnega koncepta ni veliko, preveč odvisna od nagnjenj posameznih raziskovalcev ali pobud posameznih delovnih kolektivov, ki so hoteli imeti »svojo zgodovino«. Nismo pa se v vseh teh letih uspeli lotiti nekaterih ključnih problemov slovenske gospodarske družbene zgodovine od druge polovice 19. stoletja. In ko sem delala koncept za ta del te monografije, sem prišla do ugotovitve — prof. Grafenauer mi je včeraj rekel, da nimam čisto prav, ampak vseeno vztrajam pri trditvi, da je največji problem obdobje med obema vojnama. Zato smo slovenski zgodovinarji morali imeti take težave pri pisanju zgodovine ZK in morali smo lepo molčati na očitke Veselina Đuretića, ko je ugotavljal, da so samo tendenciozne navedbe zgodovinarjev v posameznih delih Jugoslavije, da so bili v obdobju med obema vojnama ekonomsko izkoriščani na nacionalni podlagi. Morali smo molčati, ker nimamo osnovnih podatkov in predvsem ne izračunov. — [B. Grafenauer: Podatki o direktnih davkih so tiskani od leta 1928 naprej.] — Za vse obdobje, o katerem govorim, ne samo za obdobje med obema vojnama, ampak tudi za čas do razpada Avstro-Ogrske in tudi za čas po letu 1945, imamo na voljo ohranjene in publicirane dolge serije statističnih podatkov. Gre pa vendarle za to, koliko jih obdelaš, in ne samo, koliko sploh so. Ni primerno mesto in čas, da bi se spuščala v obsežen problem primerljivosti statističnih podatkov, ne samo o večjih zaključenih razvojnih dobah, ampak tudi znotraj njih. Dotaknila bi se samo še enega problema pri gospodarski zgodovini, ker je ta verjetno najbolj aktualen pri tem sklopu slovenskega zgodovinopisja, to je problema interdisciplinarnosti. O tem veliko govorimo. Vedno bolj sem prepričana, da mora interdisciplinarnost gospodarskega zgodovinarja biti v njegovi glavi, ustvarjena s sistemom njegovega oblikovanja v postopku specializacije, bodisi med študijem na drugi stopnji, predvsem pa na tretji stopnji. Po mojih izkušnjah pa še zelo dolgo časa ne moremo pričakovati plodnega sodelovanja med slovenskimi zgodovinarji in slovenskimi ekonomisti. Tega sodelovanja zaenkrat ni smo uspeli uresničiti, in bo treba z lastnimi močmi vzgojiti profil, ki ga rabimo za to problematiko od druge polovice 19. stoletja naprej.

Walter Lukan:

Zavedam se, da nisem tisti, ki bi bil poklican dajati slovenskemu zgodovinopisju dobre nasvete. Prispevam lahko svoja opažanja in razmišljanja in to iz neke geografske distance. Kar bom povedal, se nanaša predvsem na historiografijo o 19. in 20. stoletju.

V slovenskem zgodovinopisju po letu 1945 vidim — če pustimo gospodarsko in krajevno zgodovino ob strani — v glavnem dve komponenti, ki se med seboj dopolnjujeta in sta do neke mere odvisni od potrebe in samorazumevanja današnje slovenske družbe. Prva smer je nadaljevanje nacionalnega zgodovinopisja, ki se je za-

čelo z Linhartom¹ in vidi svojo glavno nalogo v ustvarjanju in izoblikovanju nacionalne tradicije, historične zavesti kot dela nacionalne identitete.² Druga smer pa obstoji v zgodovinopisju o, tako imenovanem naprednem delavskem gibanju, ki bi naj razjasnilo pot k današnjemu ustroju slovenske družbe in s tem ustvarilo socialnopolitično tradicijo. Obe komponenti je v bistvu treba oceniti pozitivno. V določenem času sta imeli važno vlogo in sta tudi privedli do pomembnih rezultatov. Osredotočenje na ti dve usmeritvi pa danes ne zadošča več in skriva tudi nevarnosti.

Dejstvo je, da se slovenska historiografija preveč koncentrira na raziskovanje zgodovine lastnega naroda, to se pravi, skoraj izključno na obravnavanje slovenske zgodovine. Ravno pri majhnih narodih, tako tudi pri Slovencih, je taka usmerjenost iz razumljivih razlogov — stalen boj za obstoj — bolj izrazita. S tem ni rečeno, da med slovenskimi zgodovinarji ni poznavalcev zgodovine drugih narodov, predvsem Jugoslavije, in poznavalcev evropske zgodovine, je pa zelo malo takih, ki se na tem področju raziskovalno udeležujejo.³ Iz širšega, recimo evropskega vidika gledano, leži v tem nevarnost provincializacije. Nacionalna historiografija se tukaj, lahko uči od modernega krajevnega zgodovinopisja, kateremu je vnaprej jasno, da je omejitve na raziskovanje določene regije le konstrukcija, ki zahteva ali vsebuje vključitev v širši okvir.⁴ V istem smislu tudi nacionalne zgodovine niso izolirane in obravnavanje tem iz obče zgodovine pripomore k širši perspektivi, in s tem tudi k boljšemu razumevanju razvoja posameznih narodov. Slovenska historiografija se te problematike seveda zaveda,⁵ vendar spoznanju ne sledijo dejanja. Postulat ostane: preseganje meja nacionalnega zgodovinopisja, če ne drugače, vsaj na primerjalni način. Kot primer naj navedem komparativna dela češkega zgodovinarja Miroslava Hroch⁶ o socialnostrukturnih pogojih za nastajanje in razvoj nekaterih malih narodov v Evropi,⁶ s katerimi je postal znan tako na vzhodu kot na zahodu.

Osredotočenje na probleme lastne nacionalne zgodovine v precejšnji meri ovira tudi recepcijo mnogih tokov v zgodovinopisju na evropski in svetovni ravni. Mislim na proučevanje vsakdanjega življenja, na »oral history«, na zgodovino ženskega gibanja, na takozvano imagologijo ali raziskovanje stereotipov, itd. Isto velja za metodologijo, s katero se slovenski zgodovinarji le redkokdaj intenzivneje ukvarjajo.⁷

Nacionalno zgodovinski vidik se pogosto pretirava, ali pa tudi prenaša v stoletja, ki še niso bila, da tako rečem, »nacionalna«. To se včasih skoraj neopaženo izraža v terminologiji. En sam primer: V nekem referatu, ki sem ga pred kratkim slišal in ki se je pečal s 16. stoletjem, je predavatelj govoril o »tujcih« na Kranjskem. V mislih pa nimel Turkov, kot bi lahko kdo mislil, marveč nemško govoreče sodezelane, ki so bili v tem času vendarle sestavni del takratne družbe na Slovenskem, in to ne samo v višjih slojih. Bi jih Trubar označil kot tujce? Namenoma tukaj ne bom dodal vira, ker bi lahko navedel kar dosti podobnih primerov. Nacionalnoromantično zgodovinopisje z metafizično patetičnimi predstavami o narodu kot zgodovinskem subjektu, v katerem se posameznik reducira na funkcionalnega nosilca neke nadrejene smiselne tvorbe, smo že dolgo tega preboleli, kritika posameznih pojavov pa je še vedno na dnevnem redu.

Opazujem tudi pojave v slovenskem zgodovinopisju, ki gredo v smer izoblikovanja nekega slovenskega »vtostereotipa«, slike o zatiranem, tlačnem, stalno preganjanem Slovincu, o nekem hlapcu Jerneju, ki išče svojo pravico, o Slovincu torej, ki naj bi v zadnjih dveh stoletjih v bistvu skoraj le v NOB igral aktivno vlogo. Nastajanje te slike o stalno trpečem Slovincu je najbrž tudi v zvezi s »predimenzionira-

¹ K' Linhartovi konceptiji slovenske zgodovine glej Fran Zwitter: Anton Tomaž Linhart in njegovo zgodovinsko delo. Naša sodobnost 5, 1957, str. 1—13; isti: Prva koncepcija slovenske zgodovine. GMS 20, 1939, str. 355—372 ter pripombe Frana Zwittera, Boga Grafenauerja in Jara Sašlja v knjigi Anton Linhart: Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije. Ljubljana 1981.

² Važno delo je opravil v tem oziru Janko Pleterški s knjigami: Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju. (Maribor 1981) in: Nacije, Jugoslavija, revolucija (Beograd 1985, slovenski prevod: Maribor 1986).

³ Izjeme so tu Fran Zwitter s študijem nacionalnih problemov v habsburški monarhiji (Ljubljana 1962) in evropske nacionalne problematike (Zgodovinski časopis 18, 1964), Ignacij Voje, ki se ukvarja predvsem z zgodovino drugih narodov Jugoslavije, Marijan Britovšek, Andrej Moritsch in Jože Pirjevec, ki so med drugim tudi strokovnjaki za rusko zgodovino, ter še drugi.

⁴ Primerjaj Gert Zang: Die unaufhaltsame Annäherung an das Einzelne. Reflexionen über den theoretischen und praktischen Nutzen der Regional- und Alltagsgeschichte. Konstanz 1985.

⁵ Nakazal je ta problem npr. tudi Fran Zwitter v odgovoru na anketo Naših razgledih leta 1983 o sodobni zgodovinski zavesti (NR 11, 3, 1983).

⁶ Miroslav Hroch: Die Vorkämpfer der nationalen Bewegung bei den kleinen Völkern Europas. Eine vergleichende Analyse zur gesellschaftlichen Schichtung der patriotischen Gruppen. Praha 1968 (Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica, Monographia XXIV) ter predelana in dopolnjena angleška izdaja: Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations. Cambridge 1985.

⁷ V ožjem smislu lahko navedemo samo Bogo Grafenauerjev priročnik: Struktura in tehnika zgodovinske vede. Ljubljana 1960 in poročilo: Konferenca o metodoloških vprašanjih historiografskega dela. PZDG 8—9, 1968/69, str. 207—235 (Konferenca 18./19. 11. 1966 v IZDG: Bogo Grafenauer, Fran Zwitter, Marijan Britovšek in Zdravko Klanjšček).

nim obravnavanjem manjšinskega vprašanja in s premočno koncentracijo na zgodovino delavskega gibanja, na zgodovino v socialnem oziru zatiranega Slovencea.

K problematiki osredotočenja na raziskovanje naprednega delavskega gibanja: Za čas do razpada Avstro-Ogrske je slovenska historiografija podrobno raziskovala le razvoj socialističnega oziroma socialnodemokratskega dela delavskega gibanja in le ob robu upoštevala tudi nemarksistične struje, krščanske socialce in narodno delavsko organizacijo. Jasno je, da na tak način ni mogoče priti do zadovoljive sinteze celotnega vprašanja, saj na primer nimamo niti povsem zanesljive predstave o kvantitativnem razmerju posameznih struj v delavskem gibanju. Še bolj izrazito se počaka ta raziskovalna usmeritev pri obravnavanju dobe med obema vzhodima. Znanstveno zanimanje je veljalo in velja predvsem levemu krilu delavskega gibanja, komunistom, in pusti v nemar celó socialno demokracijo.⁸ Obravnavajo pa se krščanski socialisti, ker spadajo v napredno linijo socialno- (in nacionalno-) politične tradicije.⁹

Da je koncentracija na raziskovanje naprednega delavskega gibanja povzročila tudi velik zaostanek pri obdelavi meščanskih strank, njenih programov in voditeljev, ob recenem ne preseneča. Je to vprašanje kadrov ali sistematike? Se tukaj zrcali vpliv politike ali deluje korektiv v zgodovinarjih samih? Načelni problem menda ne bo, če vzamemo v jugoslovanskem okviru kot primer le Hrvate, ki so v tem oziru veliko na boljšem.¹⁰

Nekak paradoks je, da slovenska historiografija, čeprav je posvetila največ moči tema dvema komponentama raziskovanja, dosedaj ne v enem, ne v drugem primeru ni dosegla zastavljenih ciljev. Tako je historiografija slovenskega delavskega gibanja rodila mnogo sadu,¹¹ a na celoten monografski prikaz vsaj socialističnega delavskega gibanja še čakamo. Mimogrede povedano: še noben politični tabor na Slovenskem ni monografsko prikazan. Ena glavnih nalog vsakega nacionalnega zgodovinarja pa bi gotovo morala biti izdaja obširne, sintetično napisane, znanstveno kritične zgodovine naroda od začetkov do naših dni. »Zgodovina Slovencev«, ki jo je leta 1979 izdala Čankarjeva založba, po splošnem mnenju še ne zadošča, temu postulat: Pregled dó leta 1945 je večinoma sestavljen iz že prej objavljenih, le malo obdelanih tekstov in skopi oris povojne zgodovine ni več kot šibeč, nezadovoljiv poskus, kar so avtorji že sami ugotovili.¹² Pri izdajanju sintetične nacionalne zgodovine so Slovence prekosili tako posamezni jugoslovanski narodi¹³ kot tudi drugi evropski narodi. Če omenim na primer samo Madžare, ki ravno izdajajo madžarsko zgodovino v desetih debelih zvezkih,¹⁴ imajo pa že Hóman-Szekfűja iz 30 let v osmih zvezkih in še starejšo millenium-izdajo v desetih knjigah.¹⁵ Madžarska historiografija pa ni samo gledala na izoblikovanje lastne zgodovinske identitete, predstavila je to identiteto tudi drugim narodom z izdajo obsežnih priručnikov madžarske zgodovine v tujih jezikih, kot na primer v nemščini.¹⁶ Tudi to je še nerešena važna naloga slovenske historiografije.¹⁷

⁸ Na to problematiko je že večkrat opozoril Franc Rozman. Glej npr. razgovor v Borcu (1985, 6-7, str. 290-302): Slovensko zgodovinarstvo tako in drugače. Primerjaj še Miro Stiplošek: Raziskovanje delavskega gibanja in partije med vojnima na Slovenskem. ZC 31, 1977, str. 259-275.

⁹ Janko Prunk: Pot: krščanski socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda. Ljubljana 1977.

¹⁰ Naj navedem v ilustracijo naslednja dela — Mirjana Gross: Povijest pravaške ideologije. Zagreb 1973; Hrvoje Matković: Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature. Zagreb 1972; Ljubo Boban: Svetozar Pribičević u opoziciji (1928-1936). Zagreb 1973; Rene Lovrenčić: Geneza politike »novog kursa« u Hrvatskoj. Zagreb 1972; Bogdan Krizman: Korespondencija Stjepana Radića. I, II. Zagreb 1972, 1973 itd.

¹¹ Npr. dela Dušana Kermavnerja: Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884-1894. Ljubljana 1963 ter: Politični boji na Gorenjskem in delavsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od začetkov do leta 1918, 1-3. Ljubljana 1974-1975, razprave Franceta Klopčiča, ki so zbrane v njegovih knjigi: Kritično o slovenskem zgodovinarstvu, Ljubljana 1977, monografijo Franca Rozmana: Socialistično delavsko gibanje na slovenskem Stajerskem, Ljubljana 1979, delo Miroslava Stiploška: Razmah strokovnega-sindikalnega gibanja na Slovenskem 1918-1922. Ljubljana 1979, študijo Jasne Fischer: Čas vesolnega socialnega punta se bliža. Ljubljana 1984, da navedem le nekatera temeljna dela.

¹² K vprašanju slovenskega zgodovinarstva o dobi po letu 1945 glej Dušan Nečak: Problematika proučevanja povojnega razvoja Jugoslavije. ČZN 1985, 2, str. 117-128.

¹³ Npr.: Istorija srpskog naroda. I-VI/2. Beograd 1981-1983 (obsega skupaj okoli 5000 strani in zajame čas do leta 1918, ker se za Srbe začne potem jugoslovanska zgodovina); Istorija Crne gore. I - Titograd 1967 — (predvideno je osem zvezkov).

¹⁴ Magyarország története új kötetben. Budapest 1976-1985 (doslej so izšli deli 3, 6, 7 in 8); Bolgari kot drug primer izdajajo lepo ilustrirano, znanstveno kritično zgodovino v štirinajstih zvezkih, od katerih je pet zvezkov že izšlo: Istorija na Balgarija. 1-5. Sofija 1979-1985.

¹⁵ Hóman Bálint, Szekfű Gyula: Magyar történet I-VIII. Budapest (brez navedbe leta); A Magyar nemzet története I-X. Red. Szilágyi Sándor. Budapest 1896-1898. Hóman/Szekfű ima nad 3000 strani, millenium-izdaja okoli 7000.

¹⁶ Die Geschichte Ungarns. Red. Ervin Pamlényi. Budapest 1971. 786 strani.

¹⁷ Za zgled si slovenska historiografija lahko vzame tudi slovenske literarne zgodovinarje, ki so izdali že dva obširna pregleda, oba pod naslovom »Zgodovina slovenskega slovstva«. Prvi, delo kolektiva, v sedmih zvezkih (Ljubljana 1956-1971) in drugi, napisan od Jožeta Pogačnika in Franca Zadravca, v osmih zvezkih (Maribor 1968-1972). Oris slovenske literarne zgodovine v nemškem jeziku pa je pripeval Anton Slodnjak: Geschichte der slowenischen Literatur. Berlin 1958.

Zraven pa še nimamo retrospektivne slovenske zgodovinske bibliografije,¹⁸ kar sedaj še bolj občutimo, ker jugoslovanski historiografski pregled zadnjih 10 let tudi ni bil več objavljen.¹⁹ Nimamo slovenske kronologije²⁰ (za avstrijsko zgodovino je to delo opravil Walter Kleindel²¹), nimamo zadovoljujoče zgodovine slovenske historiografije²² in nimamo dobrega zgodovinskega atlasa.²³ K tem pride še zaostajanje pri sistematičnem izdajanju virov.²⁴

Skoraj vsa ta desiderata je kot naloge slovenskega zgodovinopisja nakazal Bogo Grafenauer že leta 1946, in obenem opozoril na takratno mladost slovenske historiografije.²⁵ Zdaj je že za 40 let starejša, in preden jo družba potisne v penzijo, kar bomo seveda vsi skušali preprečiti, bo v tej smeri vendarle treba nekaj ukreniti.

S to ironično pripombo pa nočem reči, da ni bilo opravljenega že mnogo dela — naj opozorim le na eno najvažnejših pridobitev slovenske historiografije, na prva dva dela Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev,²⁶ na priložna evropskega nivoja. Kljub temu: manjkajo nam važni dosežki, ki so sestavni del vsake nacionalne historiografije, ki pa jo je — kot sem poudaril — treba preseči.

Matjaž Klemenčič:

Slovenska historiografija je seveda tudi del jugoslovanske historiografije. Predstavlja tekste, ki so jih pisali o zgodovini Slovencev in svetovni zgodovini zgodovinarji, ki se štejejo za Slovence po narodnosti, in to tako slovenski zgodovinarji iz dežel slovenskega etničnega ozemlja (SRS, Koroška, italijanska Primorska, Porabje), kot tudi zgodovinarji, ki pišejo o zgodovini Slovencev in se nahajajo izven slovenskega etničnega ozemlja, tako na Dunaju kot tudi v ZDA, Kanadi, Argentini in Avstraliji. Slovenska zgodovina ne predstavlja samo dogajanj na slovenskem etničnem ozemlju, ampak tudi dogajanje izven njega, tako dogajanje med slovenskimi izseljenci, kot tudi dogajanja, ki se tičejo Slovencev; tako npr. v drugi svetovni vojni v zvezi z jugoslovansko emigrantsko vlado ali v prvi svetovni vojni v zvezi z Jugoslovanskim odborom v Londonu. Slovenska zgodovina predstavlja tudi zgodovino slovenskih priseljencev v ZDA, Kanadi, Avstraliji, Argentini in drugod. Za slovenskega zgodovinarja naj ne bi bilo zanimivo le dogajanje, vezano na slovenske izseljence v emigrantskih deželah, ki bi bilo v zvezi z dogajanjem v stari domovini (odzivi slovenskih izseljencev na dogajanja med prvo¹ in drugo² svetovno vojno v domovini in podobno), ampak naj bi bilo zanimivo tudi vraščanje slovenskih emigrantskih skupnosti v nove družbe, kot tudi odnosi slovenskih izseljencev do dogajanj v teh državah.³ To je tudi oblika, kako bi lahko slovensko zgodovinopisje pri-

¹⁸ Imamo pa od leta 1938 naprej tekočo Bibliografijo slovenske zgodovine, ki sega za enkrat do leta 1981. Leta 1938 in 1939 je obdelal Stanko Jug (GMS 1940), leta 1941–1945 Melitta Stelè-Pivec (ZC 1947), leta 1945–1972 Vasilij Melik s sodelavci (ZC 1951, 1958/59, 1961, 1963, 1971, 1975), leta 1973–1977 Olga Jansa-Zorn (ZC 1984) in leta 1978–1981 Eva Holz (ZC 1986).

¹⁹ Jugoslovanski historiografski pregled je zajet dosedaj v treh knjigah, ki so izšle ob priliki svetovnih zgodovinskih kongresov 1955, 1965 in 1975: 1. Dix années d'histoire Yougoslave 1945–1955. Red. Jorjo Tadić. Beograd 1955; 2. Historiographie Yougoslave 1955–1965. Red. Jorjo Tadić. Beograd 1965; 3. The Historiography of Yugoslavia 1965–1975. Red. Dragoslav Janković. Beograd 1975. Stuttgartskemu kongresu leta 1985 pregled za dekado 1975–1985 na žalost ni bil več predložen.

²⁰ Edini večji dosežek na tem področju predstavlja za enkrat: Kronologija naprednega delavskega gibanja na Slovenskem 1868–1980. Ljubljana 1981.

²¹ Walter Kleindel: Österreich. Daten zur Geschichte und Kultur. Wien 1978.

²² Zadovoljiti se moramo do sedaj — če ne vzamemo v poštev starejših orisov Ljudmila Hauptmanna (1918) in Milka Kosa (1935) — s krajšimi pregledi Boga Grafenauerja, ki jih je podal v že omenjeni knjigi Struktura in tehnika zgodovinske vede (op. 5, str. 216–249), v Enciklopediji Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 13–15 (geslo: Historiografija. Slovenija) in v Zgodovinskem časopisu 1981, str. 15–27, v članku: Ob stoletnici slovenskega znanstvenega zgodovinopisja. V tem članku Grafenauer tudi omenja (str. 19, op. 22), da pripravlja obsežnejšo zgodovino slovenskega zgodovinopisja za objavo.

²³ Tudi zgodovinski atlas namerava izdati Bogo Grafenauer, in sicer kot del svoje, žal še nedokončane »Zgodovine slovenskega naroda« (I³ 1978, II² 1965, V, 1974).

²⁴ Koncept obstoja: Program edicij virov za slovensko zgodovino. Ljubljana 1972, 9 strani. K problematiki realizacije tega programa glej Darja Mihelič: Razmislek o objavljanju starejših arhivskih spisov. ZC 1986, str. 117–140.

²⁵ Bogo Grafenauer: Problemi in naloge slovenskega zgodovinopisja. ZC 1947, str. 11–30; primerjaj tudi razpravo istega avtorja: Vprašanja sodobnega stanja slovenskega zgodovinopisja kot znanosti in zgodovine v sistemu izobraževanja v Sloveniji. ZC 1982, str. 183–196.

²⁶ Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog I, II. Ljubljana 1970, 1980.

Opombe k razpravi M. Klemenčiča:

¹ Cizmič Ivan: Jugoslavenski iseljenički pokret u SAD i stvaranje jugoslavenske države 1918, Zagreb, Sveučilište, Institut za hrvatsku povijest, 1974.

² Matjaž Klemenčič: Delovanje ameriških Slovencev v odnosu do stare domovine v obdobju druge svetovne vojne. Doktorska disertacija, Ljubljana, 1982 (tipkopis).

³ Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups. Stephan Thernstrom Editor, Ann Orlev Editor, Oscar Handlin Consulting Editor, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1980.

spevalo tvorni in originalni doprinos tudi k proučevanju zgodovin emigrantskih dežel. Zgodovina slovenskih izseljencev v teh deželah predstavlja namreč tudi del zgodovine priseljenjskih dežel. Ta uvod je potreben tudi zato, ker cirkularno obvestilo o izhajanju jugoslovanskega časopisa, ki smo ga pravkar prejeli, omejuje pisanje na »tlo naše zemlje«.⁴

Slovenska historiografija je po letu 1945 napravila določene korake naprej v proučevanjih slovenskega izseljenstva, ki predstavlja zgodovino pol milijona ljudi. Ko se je tako v ZDA, kot največji emigrantski družbi sveta, kot tudi v evropskih deželah odseljavanja pričelo v 60. letih z aktivnim in načrtnim raziskovanjem, so tudi v Sloveniji ustanovili Znanstveni-raziskovalni center za proučevanje slovenskega izseljenstva pri SAZU. Rezultat tega zanimanja po svetu so številne monografije in pregledi zgodovin posameznih skupin v ZDA in ostalih emigrantskih deželah. V Sloveniji je takrat v tem centru pričelo delovati več sekcij. Arhivistična sekcija se je ukvarjala z zbiranjem in evidentiranjem gradiva za proučevanje zgodovine slovenskega izseljenstva. Ustvarila je dokaj zanimiv inventar. Na pobudo statistične sekcije je Zivko Šifrer pripravil statistični prikaz odseljavanja s slovenskega etničnega ozemlja na podlagi migracijskih saldov. Delo tega centra je ponovno oživel v letu 1981 po simpoziju ob 30-letnici smrti Louisa Adamiča, ki sta ga priredili ljubljanska in minnesotska univerza.⁵ Rezultat je ponovno zbiranje gradiva na enem mestu v SRS ter nadaljnje urejanje materialov, vezanih na slovensko izseljenstvo, ki se nahajajo v SRS. Center je v letu 1983 bil preimenovan v Institut za izseljenstvo pri SAZU.

Konec 70. let se je v okviru programa interdisciplinarnih sintez Filozofske fakultete pojavila raziskovalna skupina, ki je pričela z interdisciplinarnim raziskovanjem slovenskega izseljenstva. Rezultati tega raziskovanja so doktorska disertacija o delovanju slovenskih izseljencev v ZDA med drugo svetovno vojno in njihovi podpori NOB,⁶ številne diplomske naloge, ki z etnološkega vidika proučujejo življenje slovenskih izseljencev v ZDA in Avstraliji (te naloge sicer niso izdelane raziskovalne naloge, vendar pa vsebujejo zanimivo in dragoceno gradivo, vredno nadaljnje obdelave v proučevanju slovenskega izseljenstva),⁷ zbrano je gradivo za proučevanje življenja in dela ameriško-slovenskega pisatelja Frenka Mlakarja, izšla je knjiga Jerneje Petrič »Svetovi Louisa Adamiča«,⁸ ki predstavlja njeno magistrsko nalogo. Jerneja Petrič nadaljuje z raziskovanjem avtobiografij slovenskih izseljencev, kar bo njena doktorska disertacija, ki je v končni fazi obdelave, argentinska povratnica Irena Mislej pa je v končni fazi v svojih proučevanjih življenja in dela južnoameriških slovenskih slikarjev, kar bo tudi njena doktorska disertacija. Kot vidimo, je v proučevanju slovenskega izseljenstva možen in potreben interdisciplinarni pristop, ki predstavlja edino pot v raziskovanje zgoraj navedenega.

Na univerzi v Mariboru so na Oddelku za zgodovino nastale številne seminarske naloge, katerih rezultat bo bibliografija člankov o slovenskih izseljencih v slovenskem buržoaznem časopisu v letih 1880 do 1940.⁹ Matjaž Klemenčič se v svojem raziskovanju slovenskega izseljenstva v ZDA ni omejil le na proučevanje vloge slovenskih izseljencev in podpori NOB med drugo svetovno vojno, ampak se je v svojih raziskovanjih posvetil tudi študiju razprostranjenosti slovenskih izseljencev v ZDA na podlagi podatkov ameriških statistik ter vprašanjem številčne moči slovenskih izseljencev.¹⁰ Poleg tega se je dr. Klemenčič posvetil tudi vprašanjem delavskega gibanja med slovenskimi izseljenci v ZDA, njihovega časopisa ter njihove organiziranosti.¹¹ Rezultat tega so številni članki in objavljena predavanja na najrazličnejših medna-

⁴ Zgodovinski časopis, 1986, št. 3, (dodatek).

⁵ Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani: Louis Adamič: Simpozij, Ljubljana, 16.—18. september 1981.

⁶ Klemenčič, *ibid.*

⁷ Nives Sulič: Thanks God I'am Slovenian. Slovensko etnološko društvo, Ljubljana, 1983.

⁸ Jerneja Petrič: Svetovi Louisa Adamiča. Ob tridesetletnici smrti, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1981.

⁹ Danilo Zdravec: Poročila »Slovenca« in »Slovenskega Naroda« o izseljevanju Slovencev. Diplomaska naloga, Maribor, 1984. — Alenka Nežmah: Poročila »Slovenca« in »Slovenskega Naroda« o izseljevanju Slovencev iz Avstroogrške monarhije v letih 1906—1910. Diplomaska naloga, Maribor, 1984. — Lidija Janžekovič: Izseljevanje Slovencev s slovenskega etničnega ozemlja v letih 1890 do 1895 na podlagi poročil »Slovenca« in »Slovenskega Naroda«. Diplomaska naloga, Maribor, 1984. — Franc Kregar: Poročila »Slovenca« o izseljevanju Slovencev v letih 1920—1930. Diplomaska naloga, Maribor, 1984. — Danilo Obal: Poročila »Slovenca« o izseljevanju Slovencev iz Jugoslavije v letih 1931—1940. Diplomaska naloga, Maribor, 1985. — Carmen Potnik: Poročila »Slovenca« in »Slovenskega Naroda« o izseljevanju Slovencev v letih 1895—1899. Diplomaska naloga, 1985. Darko Kožič: Poročila »Slovenskega Naroda« o izseljevanju Slovencev v letih 1920—1930. Diplomaska naloga, Maribor, 1986.

¹⁰ Matjaž Klemenčič: Slovenci v ameriški statistiki v 19. in 20. stoletju. Celovski zvon, september 1984, II/4, Celovec, 1984.

¹¹ Matjaž Klemenčič: Proletarec and the Acculturation of Slovene Workers in the United States. The Press of Labor Migrants in Europe and North America 1880 s to 1930 s, Edited by Christiane Harzig and Rick Hoerder. Publication of the Labor Newspaper Preservation Project, Bremen, 1985, str. 475—486.

rodnih simpozijih v Evropi in ZDA.¹² Naša prizadevanja naj bi bila zdaj v prvi vrsti usmerjena v proučevanje notranje organiziranosti ameriških Slovencev.

Na oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani je Rado Genorio obranil magisterij o geografiji slovenskega izseljenstva v Kanadi, ki vsebuje tudi številne podatke, ki so zanimivi tudi za slovenskega zgodovinarja.¹³ Mag. Rado Genorio nadaljuje z raziskavami historično-geografskega značaja in tudi s proučevanjem problematike slovenskega izseljenstva v Argentini in v ostalih južnoameriških deželah.¹⁴ Seveda slovensko zgodovino pisje o slovenskih izseljencih ni omejeno le na SRS, ampak so se med raziskovalci slovenskega izseljenstva pojavili tudi pripadniki slovenske manjšine. Tako je Majda Kodrič iz Trsta pripravila diplomsko nalogo na tržaški univerzi o delovanju Etbina Kristana med prvo svetovno vojno ter opravila magisterij iz tematike Slovencev v severni Minnesoti s posebnim ozirom na vprašanja druge generacije na University of Minnesota.¹⁵

Tudi ameriški Slovenci uspešno raziskujejo probleme svoje preteklosti. Toussaint Hočevar je bil zlasti uspešen pri raziskavah zgodovine nastajanja SNPJ¹⁶ in proučevanjih statistik ameriških Slovencev.¹⁷ Rudolf Süselj je poleg enciklopedičnega zapisa, s katerim je zelo solidno predstavil slovensko etnično skupino v Harvard Encyclopedia of American Ethnic Groups napisal še nekaj člankov o Slovencih v Ohio in še bi lahko naštevali.¹⁸ Edvard Gobetz je v okviru svojega zasebnega inštituta zbral številno dragoceno gradivo o slovenskih izseljencih v ZDA, pa tudi o drugih znamenitih Slovencih. Močno vprašljive pa so njegove opredelitve o tem, kdo naj bi bili Slovenci, saj je proglasil za Slovence vsakogar, čigar predniki so morda tudi pred petimi stoletji živeli na slovenskem etničnem ozemlju. Tako naj bi bil Slovenec tudi avstrijski kancler Schuschnig in Bismarckov naslednik, nemški kancler Caprivi. Njegova raziskovanja niso opredeljevala slovenske etnične skupine, kot skupine, ampak kot skupino znamenitih posameznikov. Ne moremo pa zanikati pomena dejstva, da je bil profesor Gobetz prvi, ki je že pred 30 leti pričel s sistematičnim zbiranjem gradiva za proučevanje slovenskega izseljenstva v ZDA.¹⁹

Ni mogoče zanikati tudi doprinosa Američanov, ki nimajo slovenske krvi. Njihova prednost je v tem, da lahko brez predsodkov politične narave objektivno prikazujejo dogodkovno zgodovino. Henry Christian je tako pripravil doktorsko disertacijo o življenju in delu Louisa Adamiča in objavil številne članke o Louisu Adamiču celo tudi na Japonskem. Uredil je tudi izbrana pisma Louisa Adamiča,²⁰ ki so izšla v Ljubljani pri Cankarjevi založbi. Lorraine Liés je specialistka za zgodovino diplomatskih odnosov med ZDA in Jugoslavijo, v okviru tega pa je pripravila tudi zanimive prispevke o Louisu Adamiču in drugi svetovni vojni.

Ne moremo trditi, da se na področju proučevanja slovenskega izseljenstva ni delalo, še zlasti od konca 70. let dalje. Problemi se pojavljajo v zvezi s tiskanjem rezultatov slovenske historiografije, prav tako pa v zvezi s tem, da še vedno ostajajo številne bele lise na področju proučevanja slovenskega izseljenstva. Skoraj neproučeno je vprašanje slovenskih izseljencev v evropskih deželah, kot tudi proučevanje najnovejših slovenskih migracij v Avstralijo.

Branko Marušič:

je dal v svojem prispevku okrogli mizi sliko slovenskega in italijanskega zgodovino-pisja o naši zahodni meji. Razširjeno besedilo objavljamo v tej številki v rubriki Zapisi.

¹² Matjaž Klemenčič: *Statistics of Mother Tongue for Immigrants from Austria-Hungary. Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research*, International Symposium, Krakow, November, 9.—11. 1981. — Matjaž Klemenčič: *Jugoslovanski izseljenci v ZDA in njihova pomoč jugoslovanskim narodom in narodnostim v NOB med drugo svetovno vojno*. Osmi kongres istoričara Jugoslavije. Arandelovac od 20. do 22. oktobra 1983. — Matjaž Klemenčič: *Louis Adamič and ideologies in World war II*. Symposium on Yugoslav-American relations, Madison Wisconsin. Univerza v Wisconsinu-Madison, oktober 1983. — Matjaž Klemenčič: *Louis Adamič and World war II*. Kongres American Association for the Advancement of Slavic Studies, Kansas City, Missouri, USA, oktober 1983. — Matjaž Klemenčič: *Language as a Factor in Preserving National Consciousness: The Care of the Slovenes from a Historical Perspective*. International Symposium Language and Nation, Jagellonian University, Krakow, September 10.—12. 1984.

¹³ Rado Genorio: *Geografija slovenskega izseljenstva v Kanadi*. Magistrsko delo. Oddelek za geografijo Filozofske fakultete, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1982.

¹⁴ Rado Genorio: *Družbeni in politični položaj slovenskega izseljenstva v Argentini med obema vojnama*. Slovenski izseljenski koledar, Ljubljana, 1986, str. 140—145.

¹⁵ Majda Kodrič: *Melting Pot: Izgubljena bitka ameriških Slovencev*. Slovenski izseljenski koledar, Ljubljana, 1986, str. 164—169.

¹⁶ Toussaint Hočevar: *Češki vpliv pri snovanju slovenskih podpornih »Jednot« v ZDA*. Časopis za zgodovino in narodopisje, 1977, str. 234—240.

¹⁷ Toussaint Hočevar: *Geografska razporeditev, starostna struktura in relativna osveščenost slovenske jezikovne skupnosti v ZDA*. Zgodovinski časopis 34, 1980, str. 215—225.

¹⁸ Harvard Encyclopedia of American Ethnic Group, n. d., geslo »SLOVENES«.

¹⁹ *Slovenian Heritage*, Vol. 1, Edited by Edward Gobetz, Willoughby Hills, Ohio, Slovenian Research Center of America, 1981.

²⁰ *Izbrana pisma Louisa Adamiča ob tridesetletnici smrti*. Izbral in uredil Henry A. Christian. Ljubljana, Cankarjeva založba, 1981.

Janez Šumrada:

Spoštovane kolegice in kolegi, naprosili so me, naj na kratko poročam o **sodobnih tokovih v francoskem zgodovinarstvu**. Ker nam čas ne dopušča kakšne kompleksnejše predstavitve, se bom omejil na posplošen očrt šole okrog revije *Annales*, saj ima le-ta od polpretekle dobe sem izjemen vpliv na razvoj zgodovinske znanosti v svetu. Bojim se, da pri tem ne bom kaj več kot splošno informativen.

V začetku našega stoletja je bila francoska historiografija pretežno pozitivistično usmerjena; takšne so bile pač razmere tudi v drugih evropskih historiografijah. S pretesanjem »klasičnih« pisanih virov je ugotavljala predvsem dejstva iz politične zgodovine in jih opisovala, ne da bi jo pritegovala globalna analiza vzrokov razvoja, gospodarska, družbena, kulturna zgodovina pa so nastopale največkrat kot shematičen dodatek politični zgodovini. Pri tem je značilno, da je bilo zgodovinarstvo v Franciji tedaj na bistveno nižji kvalitativni ravni kot sočasno na Nemškem. Tipično je tudi, da je bilo dobro razvito raziskovanje »zgodovine idej«, a pretežno v okvirih literarne zgodovine.

Izjemen razvoj naravoslovnih, tehničnih in novih družbenih znanosti — zlasti sociologije in psihologije — v 19. in začetku 20. stoletja je pozitivistično konceptijo v zgodovinarstvu krepko spodkopal; do neke mere, ki je pa v našem primeru ne smemo precenjevati, je k temu pripomogel tudi vpliv marksistične filozofije. Leta 1929 sta ustanovila zgodovinarja s strasbourgške univerze Marc Bloch in Lucien Febvre revijo *Annales d'Histoire économique et sociale* (po vojni in še danes imenovano *Annales. Economies, Sociétés, Civilisations*) in sicer da bi — kot pove že njeno prvotno ime — pospeševala raziskovanje gospodarske in družbene zgodovine ter interdisciplinarno povezovanje z drugimi, predvsem humanističnimi/družbenimi vedami. Tako imenovani »duh Analov« oziroma »nova zgodovina«, namreč nova konceptija zgodovinarstva s pred drugačeno metodologijo raziskovanja, se je širil (pri tem je imel najprej daleč večji vpliv v akademskih krogih v Evropi in ZDA kot pa v sami Franciji) sprva le prek revije, po vojni pa tudi iz drugih žarišč, predvsem univerzitetnih. Od teh je najpomembnejša šesta sekcija na pariški *Ecole Pratique des Hautes Etudes*, ki so jo ustanovili Lucien Febvre, Ernest Labrousse in Charles Morazé, pripadajo pa temu krogu na tak ali drugačen način tako pomembni francoski historiki kot Fernand Braudel, Georges Duby, Jacques Le Goff, Emmanuel Le Roy Ladurie, Pierre Goubert in vrsta drugih.

Kaj je, zelo poenostavljeno gledano, nova zgodovina, ki sama tudi ni idejno koherentna, ampak je mogoče govoriti prejkone o nekih splošnih, skupnih izhodiščih, sprejemljivih za vse zgodovinarje, ki tej šoli pripadajo? Temeljen je drugačen odnos do preteklosti, ki poudarja v smislu Febvrovega reka, »obstaja le zgodovina sedanjosti« (il n'y a d'histoire-que du présent), da predmeta zgodovinske znanosti ne opredeljujejo zgolj ohranjeni viri, ampak v vsaj tolikšni meri zgodovinar sam in njegova vpetost v čas, v katerem živi. Preteklost in sedanjost se prepletata na dva načina. Zgodovinar lahko odkrije genezo nekega sodobnega procesa z vzpostavitev njegovega historičata (generativno razmerje), lahko pa primerja neke pretekle organizacijske oblike in miselne vzorce s sedanjimi (primerjalno razmerje), pri čemer pride zaradi časovne oddaljenosti do relativizacije družbene realnosti. Preprosteje povedano, zgodovinar se zave nekaterih stalnic v razvoju iz preteklosti do danes, s tem pa tudi zgodovinske smiselnosti časa, v katerem živi. Na ta način se zgodovinska znanost do neke mere vendarle konstituira kot »učiteljica življenja«. Za analiste je značilno prepričanje, da za kvaliteto raziskave niso pomembni le kvalitetni ohranjeni viri (pri tem pride do izjeme razširitve obsega virov, ki jih zgodovinar črpa, poleg »klasičnih« pisanih — pripovednih oziroma povsem literarnih ter onih, ki so preostanki vsakdanjega življenja — začne uporabljati dejansko vse, kar je iz nekega preteklega obdobja ohranjenega), marveč tudi kvalitetna vprašanja, ki jim jih raziskovalec zastavlja. Analisti neprestano pretresajo in dopolnjujejo metodologijo, z njo vedno nanovo analizirajo že znane vire in pritegujejo nove, doslej zanemarjene, hkrati pa se vseskozi oplajajo z metodami drugih znanosti in z njihovimi rezultati.

Po mnenju francoskih zgodovinarjev zgodovinarstva (npr. A. Burguière) je do petdesetih let prevladovala predvsem interdisciplinarna povezanost nove zgodovine z geografijo, saj velika dela tistega časa — takšni sta npr. M. Bloch, *Les Caractères originaux de l'histoire rurale française*, 1931, in F. Braudel, *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, 1949 — v bistvu obravnavajo odnos med zgodovinskim razvojem in okoljem v najširšem pomenu besede. V delih te vrste se je hkrati vedno bolj prebijalo v ospredje znanstvenega zanimanja gospodarstvo in njegova kvantitativna analiza, kar je usmerjalo stroko v preučevanje gospodarske in družbene rasti v takoimenovanem dolgem trajanju (*longue durée*). Od začetka šestdesetih, zlasti pa v sedemdesetih letih postane težišče študij kulture nasploh in še močnejše približevanje antropologiji in sociologiji, pri čemer ima izjemen vpliv

tudi ofenziva strukturalizma. Izoblikuje se historična antropologija in dokončno uveljavi zgodovina odnosa do sveta (kar je ustrezen prevod francoske »histoire des mentalités«), ki po predmetu preučevanja nista jasno razmejeni druga od druge, pa tudi od ostalih tokov znotraj nove zgodovine ne. Obe se seveda zavzemata za princip totalne zgodovine, torej za preučevanje preteklosti v vsej njeni celovitosti in zlasti poudarjata bivanjskost (npr. vsakdanje življenje, zato se zgodovinska antropologija pogosto imenuje tudi zgodovina vsakdanjega življenja) in biološkost človeka. Za ti zgodovinski smeri je značilno skoraj romantično zanimanje za vse neobičajno, marginalno (zločinci, berači, spolni drugačnejši), včasih tudi za to, kar bi nekdanji »dobri okus« imenoval morbidno (bolezen, smrt).

Zgodovinska antropologija/antropološka zgodovina se je razvila pod vplivom naravoslovja (predvsem medicine) in zlasti družbenih znanosti, med katerimi gre prvo mesto antropologiji Clauda Lévy-Straussa in Američanov. Raziskuje v splošnem družbene odnose in kulturne modele, njihovo soodvisnost in družbeni vpliv, ki ga imajo. Zaradi smotnosti bomo za prikaz antropološkega zgodovinopisja, na Francoskem uporabili njegovo tematsko razdelitev, kakor se je uveljavila med francoskimi zgodovinarji:

Materialna ali fizična antropologija/zgodovina raziskuje spremembe v človekovem okolju v preteklosti. Omenimo danes že klasično delo Emmanuela Le Roy Ladurieja o spremembah podnebja po letu 1000 (*Histoire du climat depuis l'an mil*); v najnovejšem času se je pričela razvijati tudi nekakšna zgodovinska ekologija, ki spremlja nastanek in zaostrovanje ekoloških problemov od industrijske revolucije v 18. stoletju sem, preučuje pa nasploh tudi odnos posameznih družb v preteklosti do okolja.

Biološka antropologija/zgodovina se posveča človekovemu rojstvu, smrti, spolnosti, prehranjevalnim navadam (že pri Blochu) ter njihovi odvisnosti od gospodarskih, demografskih in kulturnih tokov. Tako je bilo npr. ugotovljeno sorazmerje med krivuljami cen žita in smrtnostjo prebivalstva, raziskovali so izpodirvanje ene bolezni z drugo (gobavost : tuberkuloza : rak), pod vplivom psihiatrije pa tudi izginjanje nekaterih psihičnih bolezni (npr. histerije, transov, zamaknenosti), kar povezujejo z zmanjšano zavestjo o bioloških funkcijah ter novim odnosom do človeškega telesa od renesanse naprej; to je v zvezi s pojavom novih oblik politične moči — sodobne države.

Gospodarsko antropologijo/zgodovino zanima geneza gospodarskih sistemov in njihovo preoblikovanje. Zanimivo je preučevanje kulturnih blokad tehničnih inovacij, ki so v določenih družbah v preteklosti ovirale posodabljanje proizvodnje. Poseben poudarek daje ta veja raziskovanju potrošnje dobrin. V delu *Pour un autre moyen âge*, 1977 (prevedeno v slovenščino v zbirki *Studia humanitatis*) je pokazal Le Goff, kako se je tisti odnos do dela, ki spodbuja poslovni duh in dobičkazelnost, razvil znotraj verskih koncepcij klasičnega srednjega veka, ki so bile izrecno uperjene proti temu.

V okvirih družbene antropologije/zgodovine je bil po zaslugi velikih demografskih raziskav ponovno odkrit pomen družine v preteklih družbah. Že Bloch je dokazal, da izhajajo družbeni odnosi in razmerje do oblasti v srednjem veku predvsem iz krvnega sorodstva. Njegovo delo je v marsičem dopolnil G. Duby, *Le Roy Ladurie* pa je ugotovil za 15. stoletje, da so se v času globoke družbene krize ponovno okrepile vezi znotraj družinske celice.

Politično zgodovino sta Bloch in Febvre zapostavljala, kar je bila reakcija na precenjeno vlogo vladajočega razreda in političnega sistema v pozitivističnem zgodovinopisju. Politična antropologija/zgodovina ubira danes predvsem naslednje smeri: raziskuje politiko kot neizbežno družbeno in kulturno formo, preiskuje delovanje političnih sistemov in vpliv vsakokratne vladajoče ideologije na izoblikovanje konkretne politike (prim. pred nedavnim izdano knjigo François Fureta, *Penser la révolution française*) ter poudarja, da je država zgolj relativno neodvisna od družbe.

Predmet kulturne antropologije/zgodovine so ljudska verovanja in običaji, način oblačenja, delavnik in organizacija dela, verstvo, pravo, filozofska in znanstvena misel.

Gornja sistemizacija je seveda zgolj približna in se zdi, da jo je novi *Dictionnaire des sciences historiques* (PUF, Paris 1986) vpeljal predvsem z avtorjeve večje preglednosti in poljudnosti. V resnici je večina naštetih pa tudi drugih del nove zgodovine takšnih, da bi jim težko prilepili jasno in enoznačno klasifikacijsko etiketo. Nasploh je težko razločevati tisto, kar je posameznim smerem nove zgodovine skupno od posebnosti, značilnih za vsako smer. To velja tudi za določitev odnosa med kulturno antropologijo/zgodovino in zgodovino odnosa do sveta. Začetnika zgodovine odnosa do sveta sta pravzaprav že Bloch (zlasti v svojem delu *Les Rois thaumaturges*, 1924 in v posameznih poglavjih sintetične *La Société féodale*, 1939), ki je kot izrazito

sociološki zgodovinar pozoren na kulturne vzorce in ponašanja, značilne za posamezne razrede in sloje, kar razlaga kot posledico družbenega razlikovanja, in Febvre (zlasti v biografijah Lutra in Rabelaisa): Febvra zanima takoimenovano »mentalno orodje« (ouillage mental), celoten sklop kulturne in čustvene produkcije, ki sooblikuje posamečno in družbeno zavest in je z drugimi faktorji-sooblikovalci neke družbe, v stalni soodvisnosti (interakciji). Predmet preučevanja zgodovine odnosa do sveta torej že pri Febvru ni jasno opredeljen, kar je po mnenju J. Le Goffa njena najvažnejša privlačnost. Gre za nekakšno »zgodovino-križišče«, kot duhovito imenuje Le Goff interdisciplinarno prepletanje z antropologijo, sociologijo in socialno psihologijo, pri čemer je v metodološkem oziru izrazit vpliv strukturalizma. Predmet te smeri v novi zgodovini je namreč na prvi videz povsem neoprijemljiv — čustva, vse, kar je z njimi povezano in kar iz njih izhaja: strah (G. Lefebvre, J. Delumeau), verovanja in predstave o onostranstvu (Le Goffovo delo *La Naissance du purgatoire*, 1981), ljubezen (J.-L. Flandrin; ena od njegovih knjig je pravkar izšla v slovenščini), poroka (A. Burguière), otroštvo (P. Ariès) in smrt (Ariès). Za ilustracijo koncepcije nove zgodovine oziroma duha Analov si oglejmo nekoliko поблиže delo *L'Homme devant la mort* Philippa Ariès (izšlo 1977), ki je v desetih letih po objavi dejansko že postalo klasično. Ariès rekonstruira postopno spreminjanje odnosa do smrti na zahodu od srednjega veka do prosvetljenstva. Dokaže, da je bila smrt v srednjem veku »udomačena« (la mort apprivoisée), saj so jo občutili kot sestavni del življenja. Avtor predstavi pedagoško-versko funkcijo smrti, srednjeveški način pokopa, govori o grobu kot statusnem simbolu (poda celo tipologijo nagrobnikov), o pokopališčih kot središčih javnega življenja neke sredine (tam se je odvijalo trgovsko in poslovno življenje, ljudje so tam celo stanovali), ki so vedno ob cerkvi sredi naselja in se ne širijo. V renesančnem obdobju se prične, kakor pravi Ariès, »diskretno spreminjanje« odnosa do smrti in mrtvih. Nastopi groza pred mrličem (spomnimo se Villonā in motiva mrtvaških plešov), mrtvec ne spada več med žive, začenjajo ga od njih oddaljevati (mrtvaški prt, zatem krsta), žalovanje dobi drugačno funkcijo. Odnos do smrti postaja, kolikor, bolj gremo v naš čas, vse bolj podoben našemu današnjemu. Ariès odpira nekako obrobno vrsto dragocenih kulturnih vprašanj. Tako npr. pokaže, da je cerkveno pravo od pozne antike naprej ves čas prepovedovalo pokopavanje v cerkvah, opisuje trgovino s prestižnimi grobnimi prostori in prizadevanja nižjih družbenih plasti, da bi si zagotovile čim dostojnejši grob, pripoveduje o tem, da je bil odnos do umrlih otrok v srednjem veku tako brezbrizen, da jih pogosto plemstvo sploh ni pokopalo v družinskih grobnicah. Se bi lahko naštevali. Občudovanja vredna je tudi širina, s katero je avtor pritegoval k raziskovanju vire. Uporabljal je povsem literarna dela, historične kronike, umetnostnozgodovinsko dediščino, testamente, mrliške matrice, dela cerkvenih očetov in teologov, župnijske arhive in srednjeveške zdravniške spise. Vse skozi opozarja tudi na preostanke v ljudskem izročilu in običajih, kjer nam seveda takoj stopi pred oči izrazita podobnost med srednjeveškimi običaji na zahodu, povezanimi s smrtjo in mrličem, in onimi, ki so do nedavnega še živeli med pravoslavni Južnimi Slovani.

Upam, da iz vsega povedanega izhaja, da si smer francoskega zgodovinarja, ki se je razvila okrog revije *Annales*, dejansko zasluži ime »nova zgodovina«, kjer skoraj ne moremo več govoriti le o interdisciplinarnosti med doslej jasno definiranimi humanističnimi/družbenimi znanostmi. Nastaja namreč neka nova znanost o preteklosti, ki sintetizira metodologijo posameznih znanstvenih panog in si prilagaja tudi njihove predmete raziskovanja. Seveda obstaja nevarnost, da bi nova zgodovina prav zavoljo takšnega razvoja lahko izgubila lastno identiteto, vendar pa je bolj verjetno, da se utegne uveljaviti — kot že nekoč racionalistična koncepcija zgodovinarja, ki je v osnovi tudi francosko delo — kot vodilna oblika preučevanja preteklosti tudi izven Zahodne Evrope in ZDA.*

Ob primerjanju metodološkega pa tudi predmetnega stanja zgodovinarja v Franciji in pri nas se seveda nujno zavemo nekaterih temeljnih problemov, ki jih bom skušal formulirati po točkah. Prvo takšno mnenje je, da splošna teoretična in praktična raven slovenskega zgodovinarja — razen nekaterih častnih izjem, nekaterih imen — ter drugih humanističnih/družbenih znanosti pri nas precej zaostaja za filozofsko in metodološko utemeljenostjo teh strok in njihovimi dosežki na zahodu. Zakaj je temu tako, ni težko odgovoriti. Gotovo smo kot celota precej nerazvita družba, zato je takšna tudi naša znanost, ki ji stalni družbeni pretresi, zlasti v zadnjih letih (omenim naj le daljšo administrativno »odpravo« uvoza tuje strokovne literature) tudi niso koristili. Vendar pa so za takšno stanje tudi objektivni razlogi. Govorili

* Avtor tega dela svojega prispevka na okrogli mizi ni prebral in je za takšno odločitev navedel dva razloga: večina prispevkov je bila jasno usmerjena v povsem druge probleme, zato bi daljše teoretično izvajanje prejkone zastranilo občo smer okrogle mize. Po drugi strani je udeležencem že krepro zmanjkovalo časa.

smo že tukaj o slovenski majhnosti, o majhnosti našega zgodovinskega ceha, konec koncev tudi o finančnih sredstvih in drugih podobnih problemih.

Drugič, treba je ugotoviti, da pri nas skoraj ni timskega dela, zlasti ne interdisciplinarnega, saj je še takozvano timsko delo, ki smo mu priča, pogosto le seštevek dosežkov posameznikov. Velik del krivde leži pri tem na zgodovinopisju samem, kjer ne gojimo sistematične znanstvene kritike in se ne sprašujemo, kako bi zgodovinska znanost na Slovenskem lahko laže in sodobneje opravljala svoje delo. V času, ko je drugod popolnoma samoumevno tesno povezovanje in prepletanje med humanističnimi/družboslovnimi vedami, smo pri nas šele začeli resneje ugotavljati možnosti za interdisciplinarnost (prim. zbornik Razmerja med etnologijo in zgodovino, Ljubljana 1986) in smo — spet so tukaj izjeme — še daleč od takšne usmeritve.

V tretji točki bi rekel, da je stroka zato relativno zaprta sama vase, in kar je še huje, tudi v posamezne institucije, da vlada med posameznimi institucijami namesto tvornega sodelovanja pogosto nekakšno rivalstvo. Njegov glavni vzrok je po moje konkurenčen položaj, v katerega potiska naše institucije uveljavljeni sistem financiranja, kljub sičersnji delitvi dela med njimi.

Četrto, vendarle bi se dotaknil tudi vprašanja ideologiziranosti, tabujskosti pri raziskovanju bližnje preteklosti, kar otežuje ali celo onemogoča kakršnokoli znanstveno utemeljeno preučevanje. Treba je reči, da se v tem pogledu v zadnjem času razmere bistveno spreminjajo na bolje, se pa zaenkrat to bolj odraža v publicistiki in memoaristiki kot v zgodovinopisju.

Kot otvoritev prave diskusije bi skušal vendarle pobrati rokavico, ki jo je v svojem izvajanju vrgel Zgodovinskemu inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU in nenazadnje tudi slovenski medievistiki prof. dr. Janko Pleterški. Namreč, če pravilno povzemam njegovo navajanje, omenjeni inštitut naj bi se pri svojem delu ne ukvarjal s pripravljanjem temeljnih del oziroma takoimenovane podatkovne baze. Kategorično moram zanikati takšno trditev. Namreč, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ima med svojimi deli in nalogami, kot temu rečemo danes, naslednja opravila: Najprej historično topografijo za slovensko, etnično ozemlje do 1500; pred enajstimi leti je izšla postumno topografija Kranjska avtorja M. Kosa in po naših skromnih ocenah je ta podatkovna baza sedaj presežena za približno petino ali celo četrtno. Pred nekaj leti je izšla historična topografija za Prekmurje, pravkar je v tisku¹ delo za Slovensko Štajersko in jugoslovanski del Koroške. Drugo takšno področje delovanja Zgodovinskega inštituta je centralna kartoteka srednjeveških listin, ki je gotovo nujen pripomoček za kakršnokoli resno ukvarjanje s srednjim vekom pri nas; slejkoprej bo dozorela za natis. Evidentiramo doslej neevidentirane viře in izdajamo viře. Ne morem pa se strinjati s prof. dr. Gestrinom, ki pravi, da naj bi bilo objavljanje virov pri nas načrtno in takorekoč stihijsko, saj je — vsaj kar zadeva starejše obdobje — popolnoma v skladu z načrtom o izdajanju virov za slovensko zgodovino, ki ga je stroka sprejela v sedemdesetih letih. Končno naj se dotaknem še dveh projektov, Inštituta, Mislim na Gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev. V pripravi je tretja knjiga, o prometu, da rečem nekoliko po domače, od paleolita do Tita; pri tem sodeluje večina sodelavcev Inštituta. Opozorim naj, da nas je samo šest, in se po tej plati torej precej razlikujemo od sorodnih institucij v Ljubljani, ki takšnih kadrovskih stisk pač ne poznajo. Pri tem projektu sodeluje seveda vrsta zunanjih sodelavcev z najrazličnejših področij. Končno me je moj sosed dr. Lukan spomnil tudi, na retrospektivno bibliografijo. Tudi s tem se ukvarja naš Inštitut in bo zadeva nekoč zagledala luč sveta, zainteresiranim pa so tudi zdaj na voljo obstoječe kartoteke.

Ferdo Gestrin:

Tov. Šumrada, zdi se mi, da gre tu za pomoto. Pleterški tega problema ni omenil, vsaj slišal nisem ali tudi prešlišal. Ko pa sem govoril o izdajanju virov za zgodovino Slovencev pri Zgodovinskem inštitutu ZRC SAZU, je šlo zgolj samo za naslednje. Po delitvi dela med institucijami ima Zgodovinski inštitut v skrbi izdajanje virov do prve svetovne vojne. To inštitut že vrsto let tudi opravlja. Vendar je do tega prihajalo tudi povsem spontano. Mene na primer ni nihče ne zadolžil ne angažiral, naj pripravim za izdajo mitninske knjige itd. Reči sem torej hotel, da je treba znotraj globalne delitve dela narediti podroben načrt, kateri viri imajo prioriteto za izdajo in kdo bi bili potencialni avtorji priprave. Strinjam pa se, da se stanje res spreminja; načrtnost se poglablja in kaže se večja sistematičnost. Tako je npr. pri izdajanju virov za zgodovino Slovenskega primorja. Rezultati so v zadnjih nekaj letih bistveno večji kakor so bili poprej. Izdajanje starejših virov za zgodovino Slovencev je delo Zgodovinskega inštituta Milka Kosa, nihče drug tega ne dela.

¹ Medtem je že izšlo.

Fran Zwitter: Inevitabilna je dejstva, ki jih moramo sprejeti. Če pa se ne bomo zavedali, da je bilo to potrebno, bi se morali zavedati, da je bilo to potrebno.

Mislím, da je zdaj poteklo že veliko časa in da so bile debate tako napete, da smo vsi utrujeni, ko jim sledimo in jih poslušamo. Videl sem, da je bilo izrečeno marsikaj tehtnega, na drugi strani pa tudi marsikaj, recimo, nedobrega. Želel bi vas opozoriti samo na nekaj splošnega. Zgodovinar ni več zgodovinar, če ne pozna, kako je nastalo to, s čimer se bavi, če ne pozna korenin v preteklosti, če ne ve, kako je nastalo tisto, kar kritizira. Vsaj zgodovinarji bi morali vedeti, kdaj je nastala univerza, kdaj je nastala akademija znanosti, kdaj so nastali razni inštituti, revije, znanstvena društva in tako naprej. Če bi imeli vse to pred očmi, bi imeli seveda ravno tako pravico kritizirati, da to, drugo ali tretje ni pravilno, ni bila najboljša rešitev, vendar pa bi bila njihova sodba na vsak način drugačna. Tu pa je šlo pavšalno sem in tja in strmel sem, ko sem slišal, da Slovenci vemo vse, kar vemo o revoluciji 1848. leta, samo od Apiha.¹ Na vsak način je treba poznati, kar se kritizira, je treba nekaj vedeti o tem.

Eden od vzrokov za nezanimanje za zgodovino je malo čuden. So avtorji, ki napišejo neko delo (kar je zelo koristno in hvalevredno), potem pa pišejo o tem še v kakem dnevnem ali tedenskem listu. Ti skrbе zase. Tega ne kritiziram, le omenjam to dejstvo. So pa ljudje z drugačno potezo značaja, ki napišejo, kar imajo povedati, nato pa delajo druge stvari. Njihovo delo pride v to ali ono redakcijo, tam ga malo polistajo, ker pa se briga redaktor samo za neko področje, o tem delu nihče nič ne ve, krivi pa so avtorji, ker niso znali napraviti reklame zase. Mislím, da je tudi v tem problem. Prav je, da diskutiramo, da kritiziramo, vendar je treba imeti zrelo sodbo in v smislu te zrele sodbe je treba potem sklepati. Glavno ni kvantiteta, glavno je kvaliteta. Brez kvalitete je škoda še za tisti napor, ki si ga dajejo nekateri.

Če bomo šli isto pot naprej (jaz sem sicer vse prej kot optimist), ampak če bomo šli isto pot naprej, le lahko rečemo: nekaj se je naredilo, nekaj se dela in nekaj se bo naredilo. V podrobni debati, ki vam jo bom prihranil, bi se dalo to bolj podrobno dokazati.

(Redakcijo besedila je napravil urednik V. Melik)

Primož Hainz:

Izrečene so bile kritike na nezadostno vlogo zgodovine v povojnem času. Mením, da je zgodovinska znanost delila usodo vsega družboslovja in tudi odnosa do znanosti v celoti, ki ni bila vedno enako ocenjena, včasih je bil odnos do znanosti resnično sektaški, večinoma objektivno pogojen z vsemi težavami povojnega razvoja.

Glede na pripombe o ustanovitvi Društva piscev NOB moram reči, da sem bil sam sicer v začetku proti ustanovitvi društva, da je imelo v svojem programu vrsto postavk, ki so sicer v družbi urejene za vse avtorje ustvarjalce približno enako, vendar je v okviru KO za družbene organizacije in društva prevladalo stališče, da se društvo ustanovi. Namreč, v kolikor bo to društvo piscev NOB pripomoglo, da bosta slovenska knjiga in znanstveno delo v celoti bolj vrednotena, potem dejavnost tega društva tudi v tem segmentu v ničemer ne bo sporna.

Kritike na račun »ljubljskih« zgodovinarjev so le deloma upravičene, kajti Ljubljana kot mesto je v zadnjih letih veliko naredilo na strokovnem in tudi kadrovskem področju, saj je v različnih formalnih oblikah začelo delati šest zgodovinarjev na sodobni zgodovini. Ker so ti zgodovinarji zaposleni večinoma pri družbenopolitičnih organizacijah, pa je le od njih samih odvisno, ali delajo kot zgodovinarji ali pa jih obremenijo tudi z drugimi nalogami in imamo celo pahljačo primerov, od onih, ki se uveljavljajo kot znanstveniki, do tistega, ki je zaposlen pri mestnem sindikalnem svetu in na svojo željo ne dela kot zgodovinar, čeprav bi moral po sistematizaciji.

Usklajevanje strokovnega dela teh zgodovinarjev poteka preko Mestnega muzeja in sodelavci muzeja prosijo za mentorstvo strokovnjake, vendar je le-teh resnično malo in so močno zaposleni, tako da te vloge nihče ne more prevzeti kot redno obveznost, čeprav praktično posameznikom pomagajo kolikor morejo.

Glede na kritike mojega pozdrava, v katerem sem govoril o delavskem gibanju, moram vendar reči, da nisem govoril le o revolucionarnem delavskem gibanju, niti le o delavskem gibanju le v času NOB, torej mi gre za poznavanje problemov delavskega gibanja od začetkov in seveda njegov razvoj v 20. stoletju. V ničemer ne minimiziram pomen starejših zgodovinskih obdobj, vendar novejša obdobja neposredno vplivajo na današnji razvoj, recimo odnose med narodi in narodnostmi v ju-

¹ Te besede se nanašajo na izvajanja Janka Prunka, ki je, kakor pravi zvočni zapis, dejal: »Za zgodovinsko prelomno leto 1848 v celoti še vedno ni preseženo delo Josipa Apiha, ki bo čez nekaj let staro že sto let.«

goslovanski federaciji itd. in ker sem tudi politik, mi resni znanstveni izsledki pomagajo pri vsakodnevnem delu.

V programu za simpozij se mi je zdelo, da je 20. stoletje najšibkejše zastopano, vendar, v kolikor je simpozij v tem pogledu vendar bil dovolj bogat, v kolikor je udeležencem odgovoril tudi na vprašanja o socialnem in ekonomskem položaju Tolminske in vseh pokrajin okoli nje v smislu enotnega slovenskega kulturnega prostora, potem lahko to svojo pripombo delno tudi popravim. Pred dnevi je bila delegacija Zgodovinskega društva na razgovoru pri predsedniku RK SZDL Slovenije, na katerem sem že povedal to svoje mnenje, vendar ga nihče od prisotnih ni demantiral. Od predsednika nisem imel nikakršnega naročila in je moja razprava rezultat mojega razmišljanja in sem zanj odgovoren, s čemer zavračam insinucijo dr. V. Melika o naročeni razpravi.

Zgodovinsko društvo za Slovenijo je s finančno pomočjo Kulturne skupnosti Domžale ob odkritju spominske plošče na nekdanji Veitovi tiskarni na Viru pri Domžalah 24. maja 1980 izdalo publikacijo

EDVARD KARDELJ-SPERANS IN SLOVENSKO ZGODOVINOPISJE

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Gradivo je izšlo kot separaten odtis iz »Zgodovinskega časopisa« številka 4/1979.

Publikacija je na voljo za ceno 200 din (člani ZDS 150 din, študentje 100 din) na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I.